QUADERNS DE VILAMAJOR

L'agricultura (1850 - 2000) / I

5

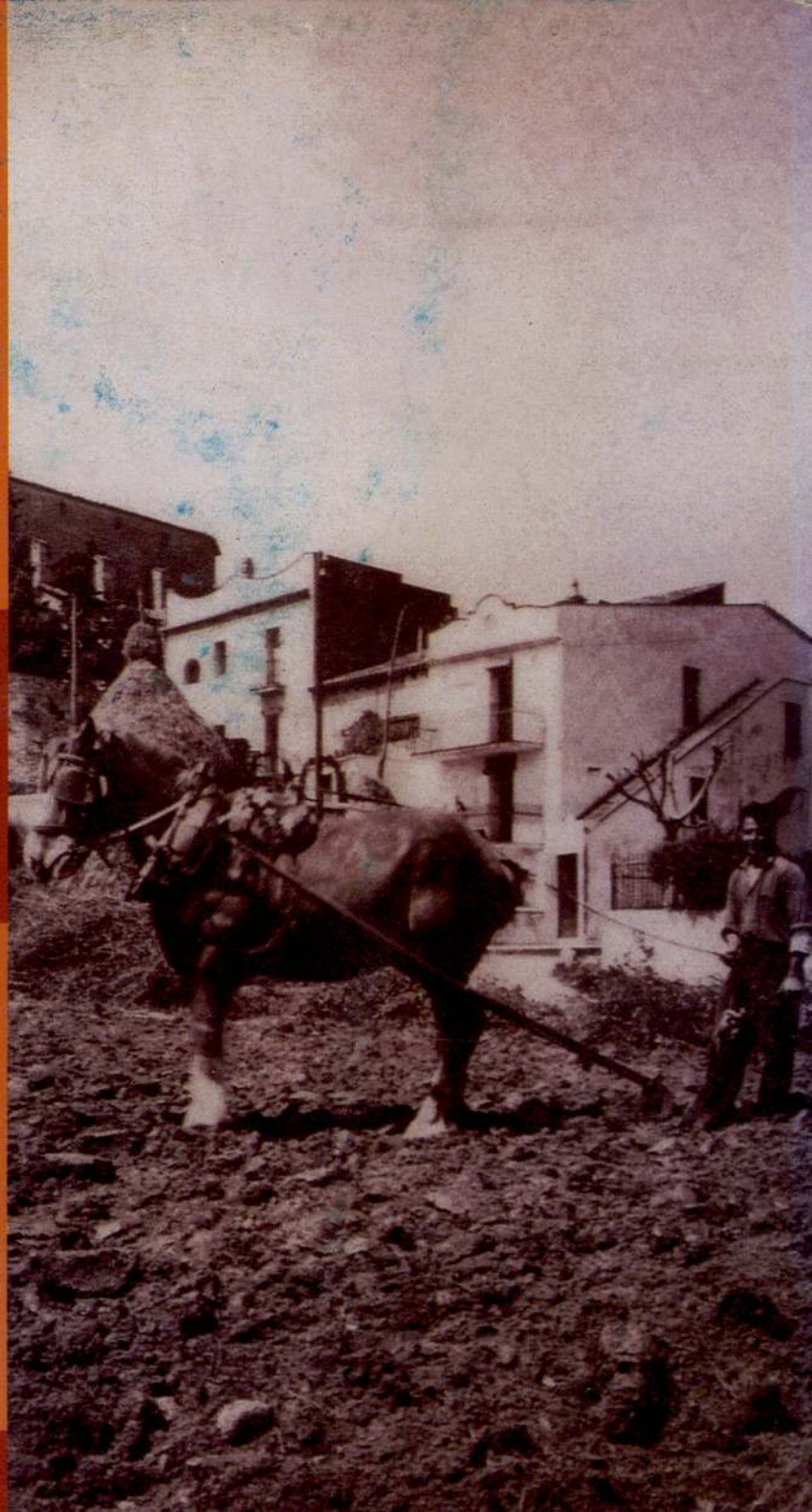

Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor

QUADERNS DE VILAMAJOR

5

L'agricultura (1850-2000)

- primera part -

Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor

Desembre 2006

Autor del text i de les il·lustracions: Josep M. Garcia i Burdoy.

Disseny de la coberta: José Rivero Ruiz

Les fotografies actuals sense indicació de lloc han estat preses a SPV, entre 2004 i 2006.
Quan no hi consta qui les ha fet vol dir que són de l'autor del text.

Correcció de textos: Neus Puig i Casademunt

La indicació "SPV" correspon a Sant Pere de Vilamajor.

Edita: Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor. Casa de la Vila, c/Nou, 26, Sant Pere de Vilamajor
Tel. 93-845-00-08

Impressió: Impremta Pagès. Anglès (Girona). Tel. 972-42-01-07

Dipòsit legal: GI-1373/2006

Portada: Llaurant el camp de la Riera (SPV), cap a l'any 1930 aprox. Autor desconegut. Arxiu CESPV.

A la memòria de Joan Sauqué March

AGRAÏMENTS

Les informacions han estat facilitades per les següents persones: Començant per els vilamajorencs: Josep Baró (can Pujades), Josep Bellvehí (can Safont), Esteve Bruguera (cal Gall), Joan Bruguera (can Ribes), Lluïsa Deumal (cal Tard), Salvi Ferrer (can Duran), Enric Ferrer (can Canal), Jaume Illa i Magdalena Icart (el Cortès), Pere Llobera, Joan Mas, Josep Pruna (can Quico Ribalta), Josep Pujol i Pere Pujol (can Canal), Josep Rovira (can Pau Nadal), Joan Sauqué (†), Adolf Serra (el Samont), Josep Bruguera (can Noguera). Continuant amb les d'altres poblacions: Ramon Chiva (Bigues i Riells), Josep Margenat (Sta. Eulàlia de Ronçana), Rosa Pruna (Llerona), Pere Rosàs (Cooperativa de les Franqueses), Rosa Suy (can Blau, Sant Antoni de Vilamajor), Albert Torras (Santpedor), Juan Zaera (Bilbao).

Cal ressenyar la bona disposició de la direcció del Museu Etnològic del Montseny i del sr. Josep Gordi de la Universitat de Girona, així com la tasca efectuada pels antics companys del Centre d'Estudis: Higini Herrero, Mercè Jordà, Susanna Martori i Ferran Sarrià, i per Esteve Bruguera (pare i fill) i Pere Pujol, que han revisat total o parcialment el text.

Agraeixo a tots la seva col·laboració.

L'agricultura (1850-2000)

- primera part -

ÍNDEX

PRÒLEG 15
1 Aspectes geogràfics 19
2 Aspectes històrics i econòmics 25
3 Tinença de la terra 41
4 Aspectes socials 47
5 Utillatge 55
1 Utillatge antic 58
1.1 Guarniments 58
1.2 Jous 63
1.3 Mitjans de transport 65
1.4 Estris 70
1.5 Eines 73
1.6 Altre utillatge simple 79
1.7 Màquines i utillatge complex 81
2 Utillatge modern 93

ANNEXOS 101
GLOSSARI 109
BIBLIOGRAFIA 113

PRÒLEG

L'agricultura, com moltes altres activitats humanes, ha experimentat un gran canvi al llarg del s. XX, en què les formes de treball tradicionals, vigents al llarg de segles, han estat desbancades per altres de noves. D'altra banda, en la nostra terra ha anat perdent significació econòmica i està en retrocés.

Avui dia, la major part de la població fa vida en ambients urbans i té un coneixement superficial del món rural, que només sol veure com un component del paisatge. Els que s'interessen per l'agricultura tradicional disposen de peces exposades en museus, col·leccions i fires, demostracions de segar i batre, activitats infantils en granges educatives, unes poques publicacions..., i nombroses evidències no museitzades: estris arraconats en alguna masia, arades mig rovellades decorant jardins, pinedes i matollars ocupant antigues feixes...; poden recórrer també a quelcom important: els propis pagesos que la van viure de primera mà, que guarden en la memòria el capítol final de tota una forma de vida. Val la pena aprofitar aquesta circumstància, ara que encara hi som a temps.

El fet d'haver viscut uns anys a Sant Pere de Vilamajor —indret que havia tingut una base agrària important— desvetllà el meu interès pel tema, i la pertinença al Centre d'Estudis m'animà a fer aquesta monografia, amb el propòsit de recollir i donar a conèixer una petita part d'aquest món —que va ser el de la majoria dels nostres avantpassats— i contribuir així a aquest moviment de recuperació de la memòria (històrica, etnològica...) que s'ha activat en els darrers anys.

L'estudi (que té dues parts: aquest llibre n'és la primera) s'ocupa de l'agricultura dins l'àmbit concret de Sant Pere de Vilamajor, descartant aquelles pràctiques, conreus i utillatge que he considerat que no

són propis d'aquí. En algun cas també faig referència a Sant Antoni de Vilamajor, població veïna que no es pot equiparar del tot en termes agrícoles ja que no disposa de conreus de muntanya. Pel que fa als aspectes històrics i econòmics de major abast (associacionisme, tendències de consum, polítiques agràries, etc.), refereixo el que correspon a la comarca, al Montseny o a tot Catalunya, segons el cas.

No he pretès estudiar l'agricultura des dels temps antics sinó de l'època de la qual podia obtenir informació de primera mà. Els pagesos més vells a qui he entrevistat em podien parlar del que ells mateixos havien vist fer a partir dels anys vint del segle passat, i si hi afegim el que havien sentit explicar als seus pares i avis, ens remuntem a mitjan segle XIX, temps prou reculat en què predominava la manera de fer secular, que és el que m'interessava com a punt de partença. Per tant acoto el treball, fent números rodons, entre els anys 1850 i 2000.

M'he centrat en tot el que fa referència al conreu de vegetals. Només he tractat activitats d'una altra mena de forma puntual. És el cas d'altres oficis, les feines del bosc... i la ramaderia, a la qual la nostra agricultura sempre hi ha estat vinculada en major o menor grau. Tot i el seu interès, no descric tasques complementàries com ara, per exemple, l'obtenció del vi ni de l'oli, que considero més pròpies d'una publicació separada.

He dedicat més pàgines a l'utillatge i a les tècniques agrícoles tradicionals ja que és uns dels temes de més urgent estudi (d'aquí a poques dècades, ja no quedaran testimonis directes); d'altra banda, m'interessen especialment. Els aspectes moderns els tracto com a mostra d'evolució i element de comparació, però ho faig de forma breu, per tal d'evitar que el treball adquireixi una extensió excessiva; en un futur, ningú no tindrà problemes per a fer-ne un estudi més aprofundit.

En la confecció d'aquesta obra, les entrevistes han tingut un paper primordial: he mantingut converses amb unes vint-i-cinc persones, la majoria de les quals havien fet de pagès o havien manipulat utillatge agrícola a Sant Pere de Vilamajor. Aquesta informació està recollida en prop de 45 hores de gravacions, fetes seguint un guió detallat. Cal dir que queden poques famílies pageses que hagin residit en el terme des del segle XIX o durant dècades, ja que moltes explotacions han estat abandonades o cedides a agricultors forans. Aquest fet ha limitat el nombre d'informadors útils i ha dificultat molt l'obtenció d'una mostra de cases en actiu que sigui prou representativa de cada veïnat. Així doncs, he fet un estudi global del terme municipal, establint només una distinció bàsica entre el pla i la muntanya, dos sectors que presenten diferències en alguns aspectes.

Pel que fa a les publicacions consultades, m'ha estat de gran utilitat l'abundant material que la hemeroteca de Granollers conserva sobre el Vallès Oriental; he recorregut també a diverses obres generals i, per algun cas molt concret, a alguna d'àmbit extracomarcal. També he freqüentat l'arxiu municipal de Sant Pere de Vilamajor. Finalment, he obtingut informacions interessants de filmacions i de la visita a museus, exposicions i col·leccions d'utillatge, fires dels Tres Tombs i de brocanters, trobades de carruatges, etc.

Quant al lèxic, he utilitzat normalment el que he recollit de viva veu, triant els mots més generalitzats, ja que, com és habitual, no sempre hi havia unanimitat entre els informadors (d'altra banda, alguns no havien nascut en la població o provenien de famílies foranes i per tant, algun cop utilitzaven algun terme aliè). Respecte als arreus tradicionals, he fet alguna excepció molt puntual (guardapols, sobranques) quan no n'he pogut esbrinar la denominació local, i llavors he recorregut al que he considerat més general de la Catalunya oriental, indicant que es tractava d'un manlleu. Pel que fa a l'equipament modern, he constatat que s'utilitzen habitualment nombrosos castellanismes (*cosetxadora, ensiladora, cuba...*) que he optat per conservar, posant-los al costat del mot correcte segons el TERMCAT (l'organisme oficial de la Generalitat pel que fa a terminologia).

Les imatges de conreus i d'equipament, si no s'indica el contrari, procedeixen totes del terme municipal de Sant Pere de Vilamajor. En molts casos no se n'esmenta la ubicació ni la pertinença, a fi de respectar la privacitat d'aquelles persones que m'han permès amablement d'obtenir-les. Quan parlo de l'aparició d'alguna màquina o aparell, sense concretar la localitat, em refereixo a quan va començar a ser utilitzat en els camps de Sant Pere o Sant Antoni de Vilamajor, així com el mot *aquí*, usat en casos similars, es refereix a ambdues poblacions.

1. Aspectes geogràfics

Sant Pere de Vilamajor està situat en la plana sud-oriental de la depressió vallesana, que va del Congost a Gualba i s'estén cap a la serralada prelitoral catalana. Geològicament, consta de terrenys miocènics i valls quaternàries, que en conjunt són abrigats i assolellats. Pertany a la comarca del Vallès Oriental, que ha tingut tradicionalment una clara vocació agrícola, propiciada pel clima i les condicions del territori (són factors bàsics l'altura i l'orientació del terreny, així com la disponibilitat d'aigua, el tipus de sòl i la seva inclinació).

El clima és mediterrani amb influència marítima de muntanya mitjana. La primavera sol ser curta i humida; l'estiu és molt sec i amb temperatures relativament altes; la tardor és breu i registra el màxim volum de pluja; l'hivern és fred i sec. Tot i que a l'estiu es poden formar tempestes locals, preval la sequera, fet que obliga a practicar conreus que la resisteixin o que acabin el cicle vegetatiu abans de la calor intensa (és el cas dels cereals), o a establir regadius. Existeix la impressió generalitzada que abans feia menys calor i plovia i nevava més, fets que es traduïen en unes millors collites; no disposem de dades meteorològiques locals antigues, però les observacions efectuades regularment en altres poblacions properes, com Cardedeu, ho confirmen, tot i que les diferències només han començat a ser significatives en els darrers deu anys[1], aproximadament.

Aspecte del Sot de l'Om després de la nevada de 1962. Arxiu F. Bardera.

A Sant Pere de Vilamajor el curs d'aigua principal és la riera de Vilamajor, que abans duia aigua tot l'any però, d'unes dècades ençà, baixa seca a l'estiu; té una conca hidrogràfica que dins del terme municipal ocupa uns 7'5 km^2. També hi ha la riera de Vallserena i la de Brugueres, que tenen poca significació. En conjunt, els cabals fluvials no són gaire importants, fet que, unit a l'escassedat d'aigua subterrània i a una pluviositat més aviat baixa, limita l'extensió i varietat dels conreus.

[1] Pel que fa a la pluja, cal precisar que ara plou menys sovint però ho fa de manera més intensa.

A l'entorn dels trams amb poc pendent de les rieres de Vilamajor i de Vallserena s'han anat dipositant materials transportats des de més amunt per les aigües corrents, formant terrenys de contingut sorrenc-argilós que no solen arribar als dos metres de fondària i en la comarca es coneixen com a terra de palenc, ja que contenen nombrosos palets de riera; tenen bona permeabilitat i són molt aptes per al conreu.

En el pla i al costat dels terrenys abans esmentats són freqüents els sòls una mica més argilosos, on es trobaven la resta dels conreus principals (sobretot en les depressions de les valls, on s'hi acumulen les aigües). En aquesta zona es van perforar nombrosos pous, que donaven uns cabals minsos.

En menor quantitat es troben altres tipus de sòls, com els compostos bàsicament per argila —*terres grosses*— (freqüents, per exemple, en el veïnat de Brugueres), que són compactes i de mal treballar. També hi ha els sorrenc-calcaris, on s'hi havien establert nombroses vinyes.

Secció del terreny al costat de la riera, prop del nucli urbà.

A Santa Susanna i les zones altes dels veïnats de Canyes, els Boscassos, etc. el sòl no té gaire gruix i està format per sorra i pedres menudes: és l'anomenada terra *prima* o de *llosella*; fa de bon treballar perquè no es compacta, però té l'inconvenient que no aguanta la saó (l'aigua s'escorre fàcilment) i els aiguats se l'emporten, ja que aquells terrenys són majoritàriament inclinats.

El terme municipal té una superfície de 3.474 ha; l'altitud va dels 250 m als 1272 m; té un relleu força accidentat i està atravessat per rieres en sentit nord-sud. En ell podem distingir dues parts ben diferenciades: a) el sector sud, que és pla, amb lleugeres elevacions; b) el sector nord, que s'enlaira força (sobretot més amunt dels 400 m d'altitud), on ja forma part del massís del Montseny. Aquesta configuració comporta microclimes variats, que permeten l'establiment de conreus prou diversos.

El pla, situat entre els 250 i els 400 m d'altitud, era bàsicament agrícola: les terres són bones, hi ha més aigua i un clima més favorable, tot i que pot ser una mica més fred i humit a l'hivern en les fondalades,

degut a la inversió tèrmica. Les explotacions eren petites, així com els camps (la majoria no arribava a una hectàrea[2]), i s'hi practicaven conreus intensius variats.

Les terres situades dels 400 als 800 m, que podem considerar-les de mitja muntanya, es destinaven a l'agricultura i també a la ramaderia i a l'explotació forestal, de forma prou equilibrada. Són terrenys en pendent amb una menor disponibilitat d'aigua, ja que sol disminuir conforme augmenta l'altitud.

Els indrets de muntanya, per damunt dels 800 m, es dedicaven principalment a l'explotació ramadera (vaques i ovelles) i forestal. Amb un terreny rost i accidentat, ocupat sobretot per boscos i pastures, amb poca aigua disponible, els conreus es disposaven majoritàriament en feixes i eren de secà; s'hi practicava una agricultura destinada a l'autoconsum i a l'alimentació del bestiar. Les propietats eren més grans, i el poblament, molt dispers (exceptuant el nucli de cases de Santa Susanna). Cal dir que fa només uns cinquanta anys no hi havia, ni de bon tros, l'extensió de bosc que veiem ara: de Sant Elies cap a can Surell, per posar un exemple, gairebé tot eren pastures i camps.

[2] Vegeu annexos 8 i 9.

2. Aspectes històrics i econòmics

Veurem a continuació els fets principals que determinaren l'evolució de l'agricultura a casa nostra, dins del període de què s'ocupa aquesta monografia.

En el transcurs del segle XIX, els grans progressos de la ciència van arraconar moltes idees tradicionals i van obrir noves perspectives a tots nivells, que contribuiren a l'expansió del capitalisme. La pagesia, que disposava d'escàs efectiu i vivia en un món més aviat tancat, practicava una economia de subsistència: s'havia dedicat a produir la major part de tot allò que necessitava per a persones i animals, comprant escassos articles en els mercats locals amb els diners obtinguts de la venda d'alguns productes propis. En el Vallès Oriental hi havia una notable varietat de conreus, el principal dels quals era el de cereals; el llegum també hi tenia un destacat paper. Amb els nous temps, el món rural va haver de fer un canvi d'orientació i adaptar-se a les noves demandes del mercat, abandonant uns conreus i centrant-se en aquells que li permetessin vendre la major part de la producció. Els articles necessaris per a la vida quotidiana que en una explotació es deixessin de produir serien adquiririts amb els guanys obtinguts. Així, per exemple, es van estendre els conreus d'olivera i de vinya (que en el Vallès Oriental van créixer molt, especialment a partir de 1860). El paisatge agrari, amb una gran presència fins llavors de conreus de cereals i de boscos, experimentaria una transformació considerable en un curt període de temps.

Entre les iniciatives que van prosperar en aquella època per tal de fer front als nous reptes, cal esmentar la creació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), el 1851. Va ser la primera associació agrícola important que existí a Catalunya, i va ocupar un lloc destacat en el món agrari del seu temps. La majoria dels seus membres eren propietaris rurals pertanyents a la burgesia, el mòbil principal dels quals era, tot protegint els seus interessos, impulsar el desenvolupament de l'agricultura. L'IACSI creà subdelegacions aviat (el 1853 ja n'hi havia a Granollers). Va dur a terme reclamacions contra el sistema fiscal, demandes de crèdit, difusió d'innovacions tècniques i millores, campanyes diverses... Va tenir un paper decisiu en l'organització de la prevenció i la lluita contra la fil·loxera, com veurem més endavant. Va editar diverses revistes d'agricultura, la més popular de les quals va ser el "Calendari del Pagès"[1], que contenia nombrosa informació pràctica i es trobava en gairebé totes les llars pageses. Posteriorment es crearen diverses associacions, vinculades o no amb l'anterior, entre les quals destaquen l'Associació de

[1] Es va publicar del 1856 al 1936; reaparegué el 1942, i avui encara es ven (tot i que ja no l'edita l'Institut).

Propietaris Rurals del Vallès (1876-1901), que tenia la seu a Granollers; la Unió Agrícola de Catalunya, que es creà el 1889 i dos anys més tard es convertí en la Cambra Agrícola de Catalunya; i la Federació Agrícola Catalano-balear.

El 1863 va aparèixer a Europa una plaga que causà un gran daltabaix en el conreu de la vinya i va tenir greus repercusions en el món agrícola: la fil·loxera. Aquest insecte, procedent de terres nordamericanes, atacava les arrels dels ceps i en xuclava la saba, debilitant-los fins a provocar la mort de la vinya sencera; els ceps que es replantaven més tard sucumbien també. Començà a França, on el paràsit s'havia estès a partir de plantacions de ceps americans portadors, que no en resultaven gaire afectats.

El 1879 la fil·loxera començà a envair vinyes del nord de Girona. L'Institut Agrícola Català de Sant Isidre proposà una sèrie de mesures que es van aplicar tard i malament degut a un conjunt de factors: l'oposició de molts propietaris, que no volien destruir les seves plantacions i sacrificar-se pels altres (i que estaven fent uns bons guanys gràcies a la forta demanda existent en aquella època), la inoperància del govern espanyol, i els mètodes de lluita dispars i poc provats. Els mateixos pagesos van contribuir a la difusió de la malaltia, no denunciant la pròpia contaminació (a fi de conservar les vinyes i seguir-ne obtenint una certa quantitat de fruit) i plantant nous exemplars afectats. L'insecte es va escampar per la nostra comarca a partir del 1882 (a Sant Pere de Vilamajor arribà pels volts de 1885) i el 1893 es considerava que la vinya ja estava sentenciada en tot el Vallès[2].

Després de provar diferents tractaments, es comprengué que si es volia recuperar aquest conreu s'havien d'emprendre mesures radicals, plantant ceps americans immunes i empeltant-hi després les varietats autòctones[3].

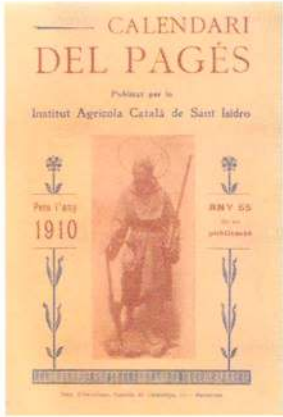

"Calendari del pagès" de 1910. Arxiu CESPV.

Versió moderna del "Calendari del pagès", ja amb el títol lleugerament modificat. Arxiu CESPV.

---

[2] Segons consta en uns registres de 1895 conservats en l'Arxiu Municipal de SPV, el 1890 hi començà a haver una disminució significativa de la producció i entre 1893 i 1894 tingué lloc la pèrdua total de les collites.

[3] D'aquesta manera, l'arrel i la base de la planta eren de la varietat americana, que resistia a la fil·loxera; la resta era de la varietat catalana, que donava el fruit que interessava conservar.

S'adoptà decididament aquest sistema, però el cost de la replantació, la inexistència de bonificacions fiscals i la dificultat en trobar alternatives al conreu del raïm van causar seriosos problemes i nombroses queixes. L'aturada de la producció i les noves despeses s'afegien a les pèrdues sofertes i representaven un alt cost econòmic; molts dels que no ho van poder afrontar van començar a malvendre's les finques. El conreu es reprengué en part de les antigues vinyes, aplicant nous criteris: no barrejar les varietats i alinear els ceps, per tal de poder llaurar i facilitar així els treballs. La recuperació no va començar fins el 1899, aproximadament, si bé amb rendiments força inferiors als antics.

Paral·lelament a aquests fets, en el món laboral es vivia de forma intensa la lluita de classes, sorgida a conseqüència de les desigualtats econòmiques inherents a la industrialització, amb una nova classe proletària que s'enfrontava de forma organitzada a la burgesia i a l'estat, reclamant uns salaris i unes condicions de vida dignes. La conflictivitat, iniciada en l'àmbit industrial, que era on els treballadors estaven més explotats, s'havia estès també al món agrari, i en els darrers anys del s. XIX es va accentuar. El sufragi universal, restablert el 1890, va facilitar que els plantejaments progressistes penetressin en poblacions on havia imperat el caciquisme. En resultà una intensa politització del camp, amb un creixement de l'associacionisme i una intensificació de les reivindicacions de la pagesia. El Vallès Oriental, però, no va estar entre les comarques especialment problemàtiques. Un dels conflictes principals (que afectà sobretot les zones de major producció vitivinícola), va ser el protagonitzat pels rabassaires, que es van trobar amb un problema inesperat causat per la fil·loxera: la mort dels ceps suposava la rescissió prematura del contracte de conreu establert amb els propietaris de les vinyes, els quals podien llavors recuperar-ne la propietat i desnonar els pagesos. Això va impulsar els rabassaires a demanar l'anul·lació dels contractes, de manera que poguessin seguir conreant les terres; aquesta actitud provocà un greu conflicte que empitjorà la crisi agrícola existent. Cap al 1896 assoliren el seu objectiu, milloraren les condicions dels tractes, i la situació es va anar normalitzant.

El món agrícola, afectat encara per les conseqüències de la plaga de la fil·loxera, es trobà en el canvi de segle amb un conjunt de circumstàncies que el feren trontollar: la competència de productes estrangers (cereals, sobretot, conreu molt important des de feia segles), que envairen el mercat degut a la política aranzelària existent (que ho facilitava, mentre que dificultava l'exportació); la disminució del consum d'oli d'oliva en la indústria i en l'enllumenat, desplaçat per altres productes; la pressió fiscal; l'estancament de l'agricultura, amb mètodes endarrerits i inversions insuficients; l'absentisme de nombrosos propietaris

(que es desentenien de les explotacions, les quals acabaven perdent productivitat) així com la manca d'autèntics empresaris agrícoles. Entre 1901 i 1903 es produí una crisi de grans proporcions, amb molta producció sense vendre i la caiguda consegüent dels preus, que afectà especialment les poblacions fonamentalment agrícoles, sobretot les que practicaven conreus poc diversificats.

La pagesia va haver de fer front a la nova situació, especialitzant-se decididament en els conreus més profitosos d'entre els que es donaven millor en cada zona, incrementant la productivitat (mitjançant l'ús de fertilitzants, utillatge i mètodes moderns, el combat de les malalties, la millora dels sistemes de reg, etc.), així com rebaixant els costos i buscant els millors mercats. El procés anà endavant, i els rendiments van ser tan superiors que aviat va sobrar mà d'obra pagesa, que començà a emigrar a les ciutats.

Els canvis esmentats, però, exigien quantioses inversions, que resultaven més gravoses en aquells temps de baixos preus dels productes agraris. Els pagesos es van haver d'unir per tal de sumar esforços i prestar-se ajuda mútua, així com difondre les novetats. Es donava també la circumstància que la nova agricultura de base capitalista depenia en gran mesura dels comerciants i fabricants, així com de les directrius del govern de torn, fet que afavoria la col·laboració amb els propietaris. De tot plegat en resultà un ampli moviment associatiu, que es va materialitzar en la creació de nombroses entitats d'objectius i abast diversos: cooperatives, sindicats, gremis, societats agràries, cambres agrícoles, etc., que sorgiren a l'empara de les disposicions legals que s'anaren promulgant: la Llei d'Associacions de 1887, la Llei de Cambres Agràries de 1890, la Llei de Sindicats Agrícoles de 1906, etc.

Ja el 1899 es creà la Federació de Gremis Agrícoles de Catalunya i poc després, la Federació Agrícola Catalana, que pretenia agrupar totes les cambres i entitats agràries; el 1903 s'integrà en la Unión Agraria Nacional, juntament amb les altres quatre federacions estatals que existien llavors.

En la nostra comarca sorgí la Cambra Agrícola del Vallès, constituïda el 1901 a Granollers a partir de l'Associació de Propietaris Rurals del Vallès, abans esmentada, i sota la tutela de l'IACSI, amb el propòsit d'agrupar tant propietaris com pagesos. S'hi anaren adherint societats diverses: Sindicat Agrícola de Mollet, Junta de Defensa de les Aigües del Mogent i el Congost, etc.; d'entre els propietaris afiliats hi va haver també algun de Sant Pere de Vilamajor. La seva activitat va ser intensa: més enllà de l'habitual venda de productes agrícoles i la tramitació de préstecs, va fer difusió de noves tècniques i d'utillatge, conferències, demostracions pràctiques, compra de plantes de varietats estrangeres..., també intervingué en qüestions fiscals i aranzelàries. Va ser un grup de pressió important i —de la mà dels propietaris, que pretenien actuar en nom de tots els estaments rurals— va encapçalar la protesta agrària fins a principis

dels anys 30, quan la seva composició heterogènia ja no va permetre mantenir una línia d'actuació unificada en un entorn de creixent radicalització del món rural, on el que calia era unes associacions més sectorials. Es va mantenir, amb dificultats, fins a l'inici de la guerra civil, el 1936.

Quant a les associacions de pagesos, es van crear primerament en les comarques de la costa i del prelitoral, on l'agricultura estava més avançada. Reunien també petits propietaris, i n'hi va haver en la majoria dels pobles, amb denominacions variades: sindicat agrícola[4], associació de propietaris, unió agrícola, etc. A Sant Pere de Vilamajor van existir dues entitats: una situada en els baixos de can Duran i l'altra en un local que es va construir expressament en l'avinguda de Sant Nonet i que encara ara és conegut com "el Sindicat". L'activitat principal d'aquestes entitats consistia en vendre adobs i altres productes agraris als seus associats i facilitar-los préstecs, a part d'oferir-los un lloc on trobar-se. No sempre van reeixir en la seva tasca, per causa sobretot de la manca de coneixements i d'habits cooperatius, malfiances i problemes de finançament; moltes vegades van acabar sent centres de reunió i d'esbarjo.

Edifici del "Sindicat" de SPV, en l'avinguda de Sant Nonet.

A tot això, calia donar una nova orientació a l'economia agrària. En el Vallès Oriental no es podien produir verdures i fruites a preus competitius, però es va optar per especialitzar-se sobretot en la producció de llet, que es podia distribuir en bones condicions gràcies a les millores en les comunicacions i els mitjans de transport; d'altra banda, convenia treure profit de la proximitat d'un gran centre consumidor com era la ciutat de Barcelona. Així, la major part dels conreus es va anar dedicant als farratges i al gra de consum animal. Aquesta reconversió obligada ja estava en marxa el 1915. Pel que fa a Sant Pere de Vilamajor, en la gran majoria de les cases hi havia al

ESTATUTS
DEL
Sindicat Agrícola
i Cooperatiu de
Vilamajor

BARCELONA
Imp. L. Porcar: Sant. 9 - Telefon 33337
ANY 1935

Llibret amb els estatuts del sindicat agrícola local. Arxiu municipal SPV

[4] Vegeu annex 10.

menys tres o quatre vaques, la llet de les quals es trametia diàriament a Barcelona (abans de 1930 algunes explotacions del terme havien incrementat el nombre d'animals i els anys 1936 i 1937 ja s'enviaven a l'entorn de 1.500 litres mensuals de llet). Aquesta potenciació de la ramaderia, que donava més guanys que els conreus tradicionals, va canviar notablement els plantejaments d'una agricultura que —exceptuant la introducció de les patates al s. XIX— es venia practicant gairebé de la mateixa manera en els darrers tres segles. La superfície dedicada als farratges s'expandí notablement, en part guanyant terrenys mitjançant l'artigatge però sobretot a costa de la de cereals i llegums, així com de la d'oliveres i vinyes. S'abandonà el conreu del cànem (que havia tingut una gran rellevància en el Vallès), així com d'altres espècies poc rendibles o destinades a l'autoabastament, al qual es va haver de renunciar ja que no sortien a compte: els transports millorats portaven els aliments de consum humà a prop de casa, a un cost inferior.

Entre les accions empreses pels organismes públics per tal d'afavorir l'adaptació de l'agricultura als nous temps destaquen per la seva eficàcia les que va dur a terme la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925). Es va proposar millorar el nivell de l'agricultura, impulsant les millores tècniques, l'associacionisme i, molt especialment, l'ensenyament agrícola. Tot i la seva curta vida i l'escassedat de mitjans de que disposà, va desplegar una gran activitat: en la nostra comarca va promoure campanyes sanitàries, concursos d'animals, experimentacions... i va fundar a Caldes de Montbui la Granja Escola "Torre Marimon", adquirida el 1921, on tenia lloc part dels estudis de l'Escola Superior d'Agricultura.

Una de les entitats més importants nascudes dins del moviment associatiu de la pagesia va ser la Unió de Rabassaires, fundada el 1922. A part de defensar els propis interessos, es proposà coordinar i unificar les associacions de pagesos. Va assolir un pes polític i una força considerables, i va participar activament en els moviments reivindicatius que van marcar l'època. En el Vallès Oriental, tot i disposar de delegacions en moltes poblacions, no van tenir gaire significació, ja que el contracte de rabassa morta era aquí poc habitual.

ESTATUTS
DE LA
UNIÓ DE RABASSAIRES
I DEMÉS CULTIVADORS
DEL CAMP DE CATALUNYA
BARCELONA
1935

Llibret amb els estatuts de la Unió de Rabassaires. Arxiu municipal SPV

L'obra de la Mancomunitat —que havia estat desfeta en gran part

durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1929)— no va ser continuada fins a l'establiment de l'autogovern a Catalunya, el 1932. La Conselleria d'Agricultura de la nova Generalitat va promoure treballs sobre l'esporga de l'olivera, sobre el blat i els ordis cervesers, i reestructurà els estudis de l'Escola Superior d'Agricultura, entre d'altres accions. El Parlament de Catalunya, al seu torn, promulgà diverses lleis que afectaven el món agrari: la llei creadora de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu, la Llei de Bases de la Cooperació, la Llei de Sindicats Agrícoles i una que suscità molta polèmica i tingué notables repercussions: la Llei de Contractes de Conreu.

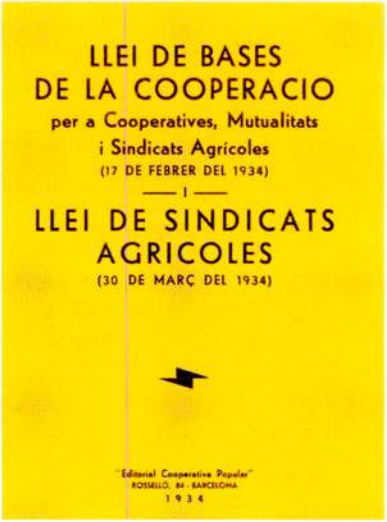

Llibret amb el text de dues lleis agràries de 1934 del govern català. Arxiu municipal SPV

Ja feia molt de temps que es veia la necessitat d'efectuar una reforma agrària en el país. El 1932, el Govern espanyol inicià la tasca, amb el propòsit principal de combatre els latifundis i redistribuir la terra, expropiant les grans finques que no eren conreades directament pels propietaris (qüestió que no afectava especialment Catalunya). Amb un govern heterogeni i en un moment històric difícil, s'aprovà finalment una llei poc clara i amb contradiccions internes, que, no obstant, hagués pogut donar bons resultats; es començà a aplicar el 1933 amb molts problemes i escassa convicció i al final no tirà endavant.

Amb la Llei de Contractes de Conreu de 1934 el govern català volia fer la seva reforma agrària de manera progressiva i amb un alt contingut social, potenciant el caràcter familiar de les explotacions, millorant els contractes d'arrendament (especialment els de rabassa morta) i evitant el desnonament dels pagesos, tot respectant la propietat privada. La llei no va rebre el suport del govern del país (que era ideològicament contrari) i topà amb l'oposició frontal dels propietaris, els quals, recolzats per l'IACSI, van plantejar un recurs d'inconstitucionalitat. La llei va ser portada al Tribunal de Garanties Constitucionals, que l'anul·là; el Parlament de Catalunya va replicar aprovant-ne una de nova que en realitat era idèntica a l'anterior. Amb una tensa situació política de fons, la qüestió es resolgué després d'unes negociacions entre el govern espanyol i el català i unes lleugeres modificacions en el redactat. Pocs dies més tard, Lluís Companys va proclamar l'Estat Català dins la República Federal Espanyola, fet que acabà amb la capitulació del govern català, la declaració de l'estat d'excepció i la supressió de l'Estatut. S'inicià una repressió contra elements destacats d'esquerres i nombrosos pagesos, que començaren a ser desnonats (la nostra

comarca va ser la cinquena pel que fa a la xifra d'afectats). Quan es restablí l'autonomia de Catalunya, la Generalitat posà en vigor una versió revisada de la Llei de Contractes de Conreu i disposà la reposició dels agricultors desnonats.

En el terreny pràctic, els avenços seguien produint-se, si bé a un ritme lent: van continuar les millores en l'utillatge i els transports, l'aplicació d'adobs químics, la selecció de llavors, les hibridacions, etc.

A nivell socioeconòmic, prosseguí la marxa de treballadors del camp a la ciutat, esperant trobar unes millors col·locacions i qualitat de vida. D'altra banda, cada cop era major l'absentisme de molts propietaris, que preferien fer vida en les ciutats i es desentenien progressivament de les finques, que arrendaven i sovint acabaven venent.

La Guerra Civil (1936-1939) tallà la incipient reforma agrària i congelà el procés de modernització del camp català. Durant els primers temps del conflicte, i sota la influència de la CNT, es va optar per aplicar un model econòmic fonamentat en l'autogestió. A tal fi, la Generalitat va promulgar el Decret de Col·lectivitzacions, que deixava les empreses (sobretot les grans) en mans dels treballadors. El món rural passà un període de desgavell generalitzat: en cada població s'establí un comité revolucionari, que generalment actuava pel seu compte, prenent collites i col·lectivitzant finques de forma arbitrària. (A Sant Pere de Vilamajor, la CNT i els sindicats tenien poca influència, i la situació de fons no canvià excessivament; nombrosos masovers, per exemple, van seguir pagant els arrendaments de forma encoberta). Les col·lectivitzacions agràries, tot i les pressions hagudes, van ser menys importants que les industrials, ja que no hi havia gaires propietats grans[5] i la CNT hi tenia un paper menor.

Acabada la Guerra Civil, el nou govern franquista va adoptar una economia autàrquica, encaminada a cobrir totes les necessitats mitjançant la producció nacional, i establí el racionament dels productes bàsics de consum. Començà la llarga postguerra, temps de penúria i aïllament, que va comportar un endarreriment generalitzat del país. Hi havia carències a tots nivells, especialment d'aliments. La necessitat de produir-los va decantar els pagesos cap al conreu de blat, patates, mongetes, blat de moro i altres vegetals de consum humà, i es va tornar a treballar camps i vinyes abandonats. Les noves necessitats van fer que cresqués el conreu d'algunes espècies de consum animal poc valorades com les guixes, ben adaptades al secà.

---

[5] Segons l'amillarament efectuat a SPV el 1925, en la població hi havia 19 grans propietaris.

Es van suprimir les cooperatives i els sindicats agrícoles i es creà la *Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos*, d'afiliació voluntària, amb delegacions o *cabildos sindicales* en la majoria dels pobles (el de Sant Pere de Vilamajor va estar ubicat en l'avinguda de Sant Nonet, en el mateix local de l'antic sindicat), els quals s'ocupaven de les cotitzacions de la Seguretat Social Agrària, del repartiment dels adobs que corresponien a la població i d'altres gestions. El 1943 s'establí una quota forçosa de blat, que obligava a destinar una part dels camps al seu conreu, per tal d'assegurar unes existències suficients d'aquest cereal bàsic per al consum humà; els pagesos havien de lliurar en les dependències sindicals la quantitat de gra fixada prèviament per a cadascun, que el *Servicio Nacional del Trigo* els pagava al preu taxat.

HERMANDAD DE LABRADORES Y GANADEROS
CABILDO SINDICAL
DE
SAN PEDRO DE VILAMAJOR

CUPO FORZOSO DE TRIGO
CAMPAÑA 1948

Reunido el Cabildo Sindical de esta Hermandad y teniendo en cuenta la superficie que tenía asignada para sembrar de trigo en tierras que Vd. cultiva en este término municipal, le ha sido asignado el cupo forzoso de 491 Kgs., que deberá entregar antes del 14 de Agosto en el almacén de Martineu Martano Roell de Llinás, debiendo recoger antes la declaración en el Ayuntamiento de este pueblo.

Se le advierte que del resto de la actual cosecha debe guardarse 294 Kgs. de trigo que deberá sembrar en tierras que cultiva en este término municipal y para la campaña 1948-1949.

Contra tales asignaciones puede Vd. recurrir en el plazo de 8 días.

Para la declaración de cosecha deberá presentar ante el Ayuntamiento de este pueblo la presente papeleta con el sello del almacén acreditando la entrega.

Sírvase firmar el duplicado para su constancia.

Dios guarde a Vd. muchos años.

San Pedro de Vilamajor, 28 Julio de 1948.

Por la Hermandad de Labradores y Ganaderos
El Presidente.

Sr. _____ en Santa María de Palautordera

Recibí la duplicada

Document de la Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos de SPV referent a la quota obligatòria de blat. Arxiu CESPV.

El tancament del país i les dificultats econòmiques havien retardat l'arribada de les innovacions, fet que havia provocat un estancament de l'agricultura i la persistència anòmala d'utillatge i mètodes antics. El mateix govern, al seu torn, havia alentit en certa manera la mecanització per tal de no deixar sense feina gran nombre de pagesos. A finals dels anys 50 s'aplicà el *Plan de Estabilización*, que permeté la recuperació econòmica: cresqué la industrialització, que absorbí els excedents de mà d'obra agrària, i amb l'obertura a l'exterior començà a arribar nombrosa maquinària agrícola. En aquells mateixos anys es creà el *Servicio de Concentración Parcelaria* i del *Servicio de Extensión Agraria*, que van contribuir també al desenvolupament. Així i tot, el creixent minifundisme, resultant de la partició de les grans finques (que difícilment es podien fer rendibles), va suposar un obstacle per a l'aplicació de millores tècniques. La mecanització s'imposà finalment i va transformar la forma de treballar la terra, però tingué importants repercussions socials, ja que va deixar sense feina al 80% de la mà d'obra pagesa.

Un fet que influí considerablement en l'agricultura i en la ramaderia va ser el canvi d'hàbits alimentaris d'una població urbana en expansió que començava a experimentar un increment del seu poder adquisitiu i que es decantà per reduir el consum de patates i llegums i augmentar el de carn. Aquest procés, que s'inicià els anys 50, obligà a la pagesia a fer un nou replantejament.

Arribada la democràcia, les *Hermandades Sindicales de Labradores i Ganaderos* van ser substituïdes per les *Cámaras Agrarias* (creades cap a l'any 1978), que realitzaven una tasca similar; al seu torn, van ser suprimides per la *Ley de Bases* de 1986, un cop començat el procés de transferència de competències a les diferents comunitats autònomes. El 1993 la Generalitat decretà la desaparició de les Cambres Locals i la creació de les Cambres Provincials. Això va obrir un temps d'indefinició, que es va anar acabant a mesura que els patrimonis de les antigues Cambres s'assignaven a diferents organismes o entitats locals. El govern català instaurà també el Servei d'Extensió Agrària, del qual obrí una oficina comarcal a Granollers.

En l'actualitat, la Unió Europea té un paper fonamental en la nostra agricultura ja que marca les directrius que l'estat, com a membre integrant, ha de seguir. El que pretén actualment és que la producció comunitària vagi reduint-se de forma gradual i que els mercats s'obrin als productes forans. Concedeix subvencions que en molts casos van encaminades a suspendre la producció (és el cas d'articles dels quals hi ha excedents o no s'ajusten a la política agrària comunitària). D'altra banda, les ajudes a la producció han tingut sovint efectes negatius, ja que han estat aprofitades per agricultors que només han conreat per a obtenir la subvenció, fet que ha distorsionat el mercat. La comunitat ha estabilitzat els preus d'alguns articles posant-ne en circulació les reserves, però això moltes vegades ha contribuït a mantenir-los permanentment baixos, fet que perjudica al pagès (el preu del cereal, per exemple, era més alt quaranta anys enrere). D'altra banda, la Unió Europea manté antics acords comercials amb països extracomunitaris mitjançant els quals es compromet a comprar-los bona part dels productes que consumeix (el blat de moro i la soja, per exemple). Aquesta situació però, limita el conreu en els països que formen part de la comunitat.

Cal dir que, bo i seguint les normes comunitàries, queda un marge de maniobra per als estats que vulguin potenciar l'agricultura. Convindria aprofitar-lo i, per exemple, crear normatives específiques encaminades a reduir els impostos i la burocràcia, facilitar la venda directa al consumidor (que aquí al Vallès és la sortida més important, atesa la proximitat de grans nuclis de població), estimular la fabricació de biocarburants, crear un fons per a pal·liar els efectes de les catàstrofes naturals, etc., iniciatives que aquí, tot i la importància econòmica del sector agroalimentari català, no s'han dut a terme i n'han facilitat el declivi.

La tendència actual a l'obertura dels mercats ha creat als nostres pagesos un problema greu, ja que els seus productes, tot i ser de primera qualitat, no poden competir amb els que arriben d'altres països

on els costos són molt baixos (els sous són inferiors, així com els preus de les màquines, no tenen impostos, seguretat social ni normes de qualitat comparables) i en algun cas encara gaudeixen d'un tracte preferencial. Avui dia, bona part dels productes agrícoles que es consumeixen a Catalunya són d'importació.

L'agricultura ha anat perdent importància econòmica i està sumida en una crisi de consideració. Fa anys que s'observa una disminució constant de terres dedicades a conreus: en el Vallès Oriental, en poc més de 50 anys (de 1947 a 2000) se n'ha perdut el 40% (la meitat, només en els darrers 7 anys d'aquest període), procés que es dóna paral·lelament al despoblament de les zones rurals i a l'increment de la població comarcal total. Els camps de conreu que envoltaven nombrosos pobles han desaparegut en gran part: les millors terres sovint han estat urbanitzades o ocupades per vies de comunicació, i la resta, envaïdes per matolls i arbres.

Antigues feixes.

Restes d'un marge de pedra.

Molts pagesos (sobretot les generacions més joves) s'han traslladat a les poblacions, on troben perspectives laborals variades i una existència millor. És un degoteig constant que anuncia el proper final d'una mentalitat i d'una forma de vida.

Els edificis van ocupant el món rural degut a diverses causes: la pressió demogràfica, l'alt preu dels habitatges urbans, la millora de les comunicacions, aspectes econòmics que impulsen a invertir en la construcció (revalorització constant, baixos tipus d'interès del diner...), etc., sense oblidar que, en la majoria dels casos, el pagès es ven els camps perquè no en pot viure. La Generalitat està realitzant un estudi per a determinar quines zones han de seguir sent agrícoles i quines s'han de dedicar a la indústria

o a fer-hi habitatges; amb això pretén elaborar els pactes territorials i aconseguir un territori equilibrat, que conservi un espai agrari en les zones on sigui rendible. Així i tot, l'agricultor no pot continuar sent-ho per decret, i quedar reduït a una figura decorativa que manté l'atractiu del paisatge rural: ha de prosseguir la seva activitat en la forma d'una empresa —agrària o ramadera— que doni beneficis.

Avui dia, els pagesos duen a terme una activitat a la que han de dedicar moltes hores i de la qual n'obtenen una rendibilitat mínima (sovint, gairebé nul·la), especialment tenint en compte els costos de producció. En la majoria dels casos han efectuat inversions insuficients i han adquirit poca maquinària (que els ha permès treballar en millors condicions però no els ha suposat un increment dels guanys). Només les finques més extenses i ben situades han pogut adaptar-se a una agricultura i a una ramaderia industrial.

Les explotacions menys viables són les més mal comunicades i situades en terrenys en pendent i poc aptes per als conreus. Ja fa temps que bona part dels pagesos que hi treballen es veu obligada a mantenir activitats alternatives a fora. En la nostra zona, nombroses masies s'han anat abandonant o convertint en segones residències, cases de turisme rural, restaurants o dependències de parcs naturals. La majoria de les que segueixen dedicant-se a l'agricultura estan portades per un home sol o una parella gran (que probablement seran els últims pagesos que hi viuran), que solen tenir algunes vaques. A part de l'hort (moltes vegades, el darrer conreu) treballen alguns camps dedicats a l'alimentació del bestiar, tot i que la producció farratgera difícilment cobreix les necessitats pròpies. De vegades viu amb ells un fill solter, que normalment treballa fora. En les explotacions lleteres o de conreu intensiu és freqüent l'agricultura a temps parcial: en els períodes de poca feina es procura compaginar-la amb altres activitats.

En els darrers anys, molts pagesos s'han associat, per tal d'engrandir les explotacions i obtenir-ne un major profit. A Sant Pere de Vilamajor es va constituir durant un temps un grup format per alguns ramaders, que van ajuntar les vaques i cadascun es va especialitzar en diferents sectors de la producció. Es constitueixen normalment societats agràries de transformació —SAT—[6] Les cooperatives, d'altra banda, proporcionen productes i serveis diversos (adobs, pinsos, llavors, fitosanitaris, ensitjat del gra, etc.) a preus avantatjosos. La més propera és la Cooperativa Agrària Comarcal del Vallès, situada a Llerona, que es formà a partir d'una Cambra Agrària.

[6] Vegeu annex 7

A Sant Pere de Vilamajor, el nombre de persones ocupades en el sector agrari es va reduir a la meitat entre 1991 i 1996[7], procés que sembla no tenir aturador. El nombre de cases dedicades poc o molt a l'agricultura no deu arribar a vint-i-cinc[8]. D'aquestes hi ha una desena, a tot estirar, que s'han modernitzat, han retallat el personal i han ampliat la superfície de conreu (arrendant camps de pagesos que s'han retirat), iniciatives que, de moment, els permeten subsistir.

La situació és crítica. Aquí, per ara, l'agricultura només és viable si va lligada a la ramaderia, ja que en el terme no hi ha camps prou grans que permetin aplicar-hi mecanització a gran escala (i així reduir costos), ni prou aigua ni un clima adequat per al conreu de productes hortícoles ni de flors, que serien les alternatives principals. Els propietaris de les explotacions intenten mantenir-les en actiu ja que els dol abandonar-les, però no poden comptar amb el relleu generacional i sovint acaben venent la maquinària útil i arrendant els camps, mentre els joves orienten la seva vida laboral cap a altres activitats.

[7] Vegeu annex 3.

[8] Xifra estimada a partir del nombre de cotitzants al règim especial agrari de la Seguretat Social.

3. Tinença de la terra

El pagès menava terres que podien ser pròpies o cedides temporalment pel propietari. En el segon cas en tenia només el domini útil, que adquiria mitjançant uns pactes que generaven uns drets i deures en cadascuna de les parts, i estaven degudament regulats jurídicament. Aquí només veurem els casos més habituals en aquestes terres[1]: l'arrendament i la parceria.

Aquests acords de cessió s'establien segons una norma basada en el costum i solien ser de paraula; l'únic document que existia era el rebut del pagament anual. Sovint tenien una duració de quatre anys i s'anaven renovant si convenia. A l'hora de fixar l'import a pagar es tenien en compte factors com ara la productivitat dels terrenys.

El temps de passar comptes i renovar els contractes solia ser cap a primers d'agost (en *arribar a messes*, un cop acabada la batuda), o bé per Tots Sants (quan s'havia fet la collita principal i tocava sembrar els cereals). En ocasions, havent-hi acord entre ambdues parts, es podia acabar el contracte abans d'hora; el mateix passava en cas de venda de l'explotació o de mort del masover o del propietari.

El règim de tinença influïa en la marxa de l'explotació, ja que determinava la realització o no de les millores i de les inversions oportunes, atès que l'actitud i la visió de futur de qui gestionava les pròpies terres eren diferents de les que podia tenir qui només treia profit durant un temps d'un patrimoni aliè. En igualtat de coneixements i experiència del pagès, els sistemes que, a la llarga, donaven més rendiment eren, de més a menys: la propietat, l'arrendament i la parceria[2].

Propietat

En aquest cas tenia lloc la gestió directa per part del propietari.

No era el més habitual, ja que abans molts dels que posseïen terres les deixaven en mans d'un masover. Això podia ser degut, entre altres causes, a la manca de coneixements (passava, per exemple, en

[1] El contracte de rabassa morta, esmentat en el capítol anterior, era una modalitat pròpia de les comarques amb una elevada producció vitivinícola.

[2] Vegeu annex 6.

el cas dels pubills que no eren pagesos), al fet de posseir diversos masos i no poder controlar-los tots personalment o al fet de viure lluny del món rural, normalment en poblacions grans, on podien portar una vida més plaent. A molts d'aquests propietaris absentistes els interessava més explotar els boscos (que requerien poca mà d'obra i donaven bons guanys) que els camps, dels quals s'anaven desentenent, així com de la conservació de les construccions (poques obres es feien). A la llarga, molts van acabar fraccionant i venent les terres, procés que es va fer evident els anys 60 i 70 del s. XX, època en que es van estendre pel territori les urbanitzacions, que moltes vegades adoptaven el nom de la casa originària. Aquest fet és palès a Sant Pere de Vilamajor, on dels antics propietaris que hi havia en el terme tan sols en queda una part.

Arrendament

Era un cas de cessió en què el propietari concedia l'ús de la terra a canvi d'un import anual prèviament acordat, que era independent de la producció que se n'obtingués. L'arrendatari només llogava les terres, no vivia en la casa, i s'havia de fer càrrec de les despeses (de vegades, el propietari contribuïa amb una quantitat que no en sobrepassava la quarta part). El pagament es podia fer en metàl·lic, en espècie o d'ambdues maneres[3].

L'arrendament era el sistema preferit pels pagesos, ja que si treballaven més o l'anyada era bona obtenien més guanys. Però si la collita era minsa (per causes naturals, malaltia, etc.) havien d'abonar igualment l'import preestablert.

Cap a 1850, en la nostra província aquest era el procediment menys utilitzat de menar les terres, però a finals d'aquell segle va esdevenir el predominant, i ho ha seguit sent. En els darrers temps, és freqüent el cas de propietaris que arrenden terrenys propers que s'han deixat d'explotar, ja que els resulta més rendible conrear superfícies majors.

Parceria

En aquesta forma de tinença —que es coneixia també com *anar a parts*— el pagès havia de pagar amb una part (generalment un terç) de la producció total, tant agrícola (blat, patates, fruits...) com animal (llet, aviram, ous...) o bé l'import equivalent en efectiu. Una variant consistia en pagar parcialment en efec-

[3] També es podia pagar amb altres coses o amb prestacions, però no era gaire freqüent.

tiu (l'import corresponent a la collita de blat, per exemple). El propietari solia satisfer part de les despeses, si bé en contractes antics de vegades s'estipulava que no havia de pagar res (tret de la contribució).

Per al propietari —especialment si vivia en la ciutat— aquest cobrament en espècie tenia l'avantatge de permetre-li disposar de queviures de forma periòdica. Ja comptava amb que se li podia amagar part de la producció i, per tant, percebre menys del que li pertocava, però s'arriscava a que el parcer no treballés prou les terres, ja fos per desídia o per força major, i llavors els guanys fossin molt minsos.

El contracte de parceria era antigament el més habitual (i el que menys satisfeia al pagès). Era una pràctica poc equitativa, i al llarg dels anys va anar sent substituïda per l'arrendament.

Masoveria

Era una variant dels dos sistemes anteriors, segons la qual el propietari cedia també una casa on l'arrendatari o parcer —que llavors rebia el nom de masover— anava a viure, juntament amb la seva família. Aquest hi duia normalment arreus i eines propis i pagava mossos i jornalers (i sovint, els tributs municipals); venia a ser un encarregat. La contribució de la casa anava a càrrec del propietari de la finca, que era qui solia pagar també les obres que s'haguessin de fer en les edificacions.

La relació entre propietaris i masovers no era merament econòmica i es basava en la confiança; de vegades s'arribava al punt d'establir que una de les dues parts es faria càrrec de l'altra en cas de necessitat (per exemple, en el cas de masovers vells sense família o de propietaris vinguts a menys); no hi faltava actes simbòlics, com ara el lliurament al propietari d'uns pollastres per Nadal. Tot i que no era rar que el contracte s'anés renovant al llarg de molts anys, els masovers vivien amb estretors (ja que el més habitual era que anessin a parts) i sovint canviaven de casa, intentant millorar les condicions de vida.

Avui dia ja no surt a compte fer de masover. La gent prefereix viure en els pobles i dedicar-se a altres tasques.

4. Aspectes socials

Generalitats

Les feines del camp requerien abans molta mà d'obra, que era aportada majoritàriament per la pròpia família pagesa: tothom, dels infants als vells, tenia una tasca assignada.

En les cases hi vivia força gent[1]. Per esmentar només les explotacions mitjanes, en la majoria d'elles hi solia haver ben bé unes sis o set persones: el cap de família, la seva muller, algun dels pares i germans i dos o tres fills (sense comptar algun treballador fix o temporal); aquesta xifra podia incrementar-se en les temporades de més activitat. Normalment es tenia una nombrosa descendència, ja que era vital disposar de mà d'obra pròpia i assegurar que quedés algun jove per a ocupar-se del patrimoni familiar i dels vells; d'altra banda, calia tenir en compte la mortalitat infantil, que era elevada.

Estadants d'una masia. Arxiu F.Bardera.

Els homes de la unitat familiar s'ocupaven de la majoria de les tasques que es feien en els camps. Si no hi havia prou terres o animals com per donar feina a tots els que estiguessin en condicions de fer-la —situació habitual en les llars pobres amb molts fills— la major part dels nois havien de treballar fora de casa, fent de mossos o de jornalers; les noies, al seu torn, anaven també a guanyar alguns jornals o marxaven a fer de minyones. Per contra, si els de la casa no donaven l'abast per fer-ho tot, podien recórrer puntualment a l'ajuda veïnal o contractar treballadors forans, ja fos de forma fixa o temporal.

Les terres no es partien, i corresponien sempre a l'hereu (o a la pubilla, si era el cas), que romania en la casa i tenia cura del patrimoni familiar. Antigament només marxaven de casa els germans —els fa-

[1] Vegeu annex 5.

dristerns— i les germanes de l'hereu que es casaven. Llavors el cap de família procurava donar-los alguns béns: si els fills eren homes els donava caps de bestiar, arreus per treballar la terra, un carro, alguns mobles...; quan era una filla qui es casava, l'aportació era gairebé sempre inferior. Fins a la proliferació de les fàbriques, els fadrins que continuaven en la casa era difícil que poguessin independitzar-se, ja que normalment no disposaven de prou diners o béns per a establir-se pel seu compte; podien intentar aprendre un ofici, tot i les dificultats (desplaçament als tallers dels pobles, no cobrar res...), però en acabar es trobaven amb poques possibilitats de treball.

Oficis

D'entre els que corresponien a la pagesia el que ocupava més homes era el de llaurador, seguit pel de jornaler o bracer. A part hi havia els oficis especialitzats que hi estaven relacionats: ferrer, carreter, baster, escloper, cisteller, forcaire, fuster...[2], que es practicaven en els tallers situats en les poblacions; alguns, però també es feien de forma ambulant: era el cas, sobretot, de cistellers i basters, que passaven per les cases allunyades, on feien estada fins que acabaven la feina acordada (adobar guarniments, fer coves, etc.)

Mossos

Eren els homes que treballaven i vivien de forma permanent en casa aliena; allà menjaven (normalment el mateix que la resta de comensals), dormien i se'ls cuidava la roba. Podien realitzar tota mena de tasques o limitar-se a algunes en concret.

En tenien sobretot en les cases grans. Se'ls contractava sovint per mesos i guanyaven molt poc (antigament se'ls pagava pràcticament amb el manteniment); cobraven per mesades o per setmanades. Canviaven sovint de casa, per poca millora que això representés, ja que als que treballaven bé, de feina no els en faltava. Molts marxaven quan es casaven i, en general, no duraven més de dos anys en un lloc; romandre-hi més de deu o dotze anys seguits era excepcional, però n'hi havia que podien estar-s'hi tota la vida, especialment si eren parents d'algú de la casa.

Jornalers

Eren els que realitzaven feines generalment temporals, de tipus estacional. La major part eren

[2] Vegeu annex 4.

homes que no tenien terres per treballar o que pertanyien a cases on no hi havia feina per a tots. Les dones també anaven a fer jornals. Fins fa poques dècades, quan les tasques agràries requerien molta mà d'obra, els jornalers (i els mossos) havien exercit un paper important dins de l'economia tradicional, que va ser més o menys destacat segons les zones. A Sant Pere de Vilamajor el treball agrícola era bàsicament de tipus familiar, i no es recorria gaire als jornalers; els que hi havia eren gairebé sempre de la mateixa localitat o de poblacions de l'entorn, i acostumaven a anar sempre a les mateixes cases. Cal esmentar que la gran majoria de jornalers d'aquestes contrades treballaven sobretot en el bosc, fent de llenyataires, carboners, etc., especialment a l'hivern, quan l'activitat agrícola minvava.

Colla de dalladors.
Arxiu Museu Etnològic del Montseny

Alguns podien feinejar de forma fixa per alguna masia, però el més habitual era que ho fessin només per períodes curts; n'hi havia que se'ls agafava per temporades més llargues però només hi anaven un dia a la setmana o unes hores al dia, etc. Guanyaven uns jornals minsos, que variaven en funció de la tasca i la qualitat del treball; cobraven al final de cada jornada o quan havien enllestit la feina, segons els casos. Treballaven sobretot per a les cases grans; a les petites era menys habitual que hi anessin, ja que aquestes tenien un menor volum de feina i solien recórrer a l'ajuda mútua entre veïns.

Generalment anaven a dormir a casa seva, però durant les campanyes o quan treballaven massa lluny ho feien en la casa que els havia contractat o en alguna de propera, on se'ls habilitava un jaç en la pallissa o en un o altre indret. A tall d'exemple, el Corral d'en Perera, de Sant Pere de Vilamajor, era una casa on havien pernoctat molts bosquerols, jornalers i traginers que treballaven per la zona. Durant el període de major activitat, si podien tornaven a casa dissabtes i diumenges, i llavors s'ocupaven de la feina de pagès pròpia.

No estaven especialitzats, i realitzaven tasques diverses: treballar l'hort o la vinya, cavar blat de moro, segar, fangar, plantar, fer pallers... N'hi havia que aprofitaven al màxim les temporades de més feina (segar, batre o veremar), desplaçant-se per diferents localitats, començant per aquelles on s'iniciava la maduració del fruit i seguint cap a les més fredes, on aquest procés es produia més tard; normalment s'agrupaven en colles, que dirigia el cap de colla, el qual feia prèviament els tractes amb els de cada casa i acordava quins dies hi anirien a treballar.

El Corral d'en Perera. Arxiu Municipal SPV.

Treball femení

Les dones tenien un paper important i s'encarregaven de nombroses feines, dins i fora de la casa: cavar els camps, treballar l'hort, munyir les vaques, carregar la palla o el menjar per al bestiar, preparar la calderada, recollir farratges, naps i herbes, collir bolets, maduixes, tenir cura de l'aviram, dels conills, etc. Apart d'això, netejar, cuinar, rentar la roba, ocupar-se de la canalla i dels vells, anar al poble a comprar, anar al mercat a vendre i fer les compres (recorrent de vegades grans distàncies)... Sovint eren el puntal de moltes explotacions.

En els camps propis no segaven ni dallaven gaire, però —sobretot si anaven justos d'homes— el que feien sovint era apilar l'herba seca, lligar i acostar les garbes, fer garberes, etc. Tret d'algun cas excepcional, es pot dir que aquí no llauraven mai.

Les joves anaven a alguna casa fer uns jornals, sovint agrupades en colles formades per veïnes: cavaven, collien castanyes, eixarcolaven, etc.; segaven molt rarament.

Ajuda veïnal

Els veïns (i sovint també els parents propers) col·laboraven sempre que calia: en les temporades de més feina (segar, batre, collir...), ja fos personalment o deixant cavalleries o algun utillatge resistent; en la realització de tasques comunitàries com ara netejar els recs, arranjar camins, etc. També s'ajudaven en cas de mort i d'emergències. Aquesta actitud solidària els estalviava contractar jornalers i també els permetia solucionar problemes puntuals, qüestió vital per a les masies aïllades.

Treball infantil

A pagès, la infantesa era curta: la canalla començava aviat a fer tasques senzilles, com guardar el bestiar, collir olives o castanyes, eixarcolar i cavar blat, etc. Es feia així ja que en les cases hi havia molta feina i es necessitava la col·laboració de tots a fi d'evitar pagar a personal de fora, despesa que hagués fet trontollar moltes economies familiars. D'altra banda, convenia que els infants anessin aprenent, fet que la curiositat i l'esperit d'imitació propis de l'edat ho facilitava prou. Per posar dos exemples, a més de col·laborar en les tasques de la casa, hi havia nenes que als nou anys ja anaven a collir castanyes a jornal, i xicots de quinze que llauraven mentre el pare treballava al bosc.

***

Situació actual

Els grans canvis esdevinguts a partir del s. XIX (sobretot d'uns cinquanta o seixanta anys ençà) han transformat el mercat de treball del món rural. La mecanització, per un costat, ha fet disminuir enormement la quantitat de personal necessari per a les feines del camp; les fàbriques, al seu torn, han captat nombrosa mà d'obra pagesa; les facilitats de desplaçament i les millores en les vies de comunicació permeten anar a treballar cada cop més lluny de casa. Els horitzons vitals s'han ampliat i les tasques directament relacionades amb l'agricultura han deixat de ser l'única sortida laboral.

Avui dia encara es contracten jornalers, però, atès l'alt cost del personal, només surt rendible ferho en les grans zones productores de fruita o d'hortalisses. Els oficis i les tasques artesanals que reque-

rien un llarg aprenentatge durant el qual no es cobrava (o gairebé) van desapareixent, degut a que tenen escassa demanda o es paguen poc i difícilment es troba qui les vulgui continuar.

Ara les famílies nombroses són l'excepció i els infants i adolescents, encara que poden seguir col·laborant en algunes feines, reben una formació escolar completa. Les dones poden realitzar les mateixes tasques que els homes, sovint són titulars de les explotacions, el seu treball es reconeix ara a nivell oficial i tenen dret a les prestacions corresponents.

L'ajuda veïnal, tal com s'entenia abans, ha desaparegut, si bé es col·labora puntualment en alguns casos.

5. Utillatge

La primera part d'aquest capítol tracta bàsicament de l'equipament en desús, és a dir, l'utillatge tradicional, la maquinària agrícola de tracció animal i les màquines de batre antigues. Alguns d'aquells estris encara els utilitza algú, o se'n fa demostració d'ús en les fires locals, però formen part clarament del passat.

La segona part s'iniciarà amb el tractor, que encetà una nova època i comportà l'aparició d'una manera de treballar i un tipus de maquinària que segueixen vigents en l'actualitat.

Es descriuen a continuació els objectes més característics dels que s'havien utilitzat, poc o molt, en el terme de Sant Pere de Vilamajor. Cal dir que existeixen variants d'alguns d'ells, que no sempre se citen aquí.

1- Utillatge Antic

1.1 - Guarniments

Els guarniments eren el conjunt de corretges i d'elements diversos que es posaven a les cavalleries a l'hora de fer-les treballar o de dur-les d'un lloc a un altre. Servien per a menar-les i –segons el cas– subjectar-hi càrregues o fixar-hi vehicles o utillatge divers que s'hagués d'estirar. La major part dels guarniments els feien els basters, utilitzant cuir i d'altres materials (metall, fusta, palla, etc.). En la nostra zona el darrer que s'hi va dedicar va ser en Josep Grau, que tenia el taller a Sant Antoni de Vilamajor.

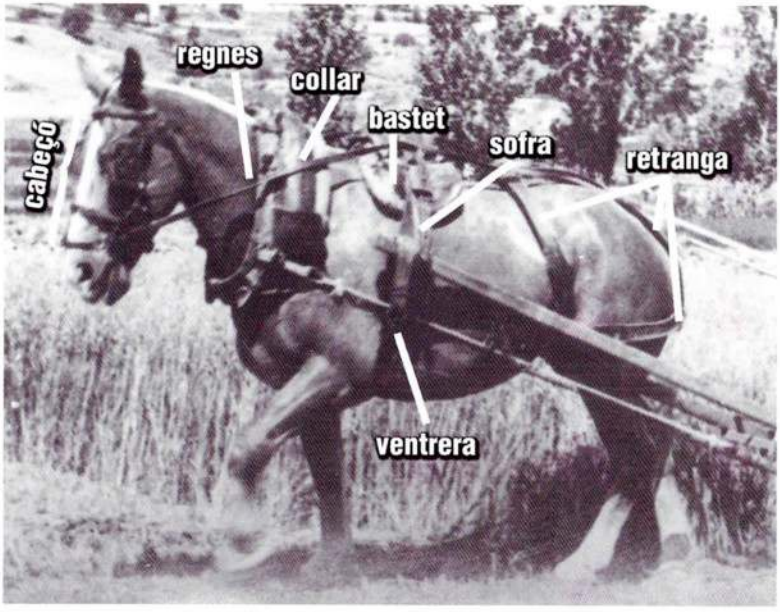

Guarniments d'una cavalleria (aquí, l'animal està tirant d'una segadora, a la qual pertanyen els braços i el tirant situats paral·lelament en el flanc).
Arxiu F.Bardera]

Veurem a continuació els més habituals.

Aubarda o **albarda**.- era un coixí resistent, normalment de pell per la part de dalt, ple de palla, borra o material similar, amb les vores anterior i posterior engruixides i una nansa davant. Es fixava damunt del llom de les cavalleries i feia les funcions de sella o servia per a dur-hi càrregues poc voluminoses, que normalment anaven dins de sàrries. Se subjectava a l'animal mitjançant corretges: el pitral i la cingla, per davant, i la retranga per darrere.

Aubarda

Argollans (o *argolles*).- cadenes curtes amb elements de fixació que s'utilitzaven per a subjectar els braços del carro a la cavalleria que l'havia d'estirar. S'agafaven pel davant als vencillons del collar i pel darrere a la retranga, mitjançant una altra cadena rematada també per un ganxo; al mig hi duien una anella, per on es passava el braç del carro, que quedava subjectat per una clàvia o claveta que es feia passar per un dels forats de l'extrem del braç.

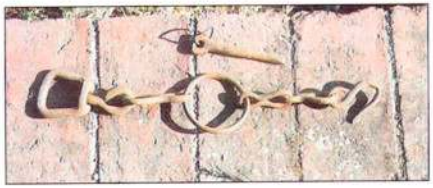

Argollans. (A l'esquerra aniria el collar, i a la dreta del tot, la retranga; s'observa l'anella corresponent al braç del carro i, al damunt, la clàvia de fixació]

Bast.- era semblant a l'aubarda, però més senzill i resistent; estava fet de fusta reforçada amb peces de ferro, amb un engruiximent o *costella* al davant i un altre al darrere; duia un encoixinat gruixut de palla de sèguel i llana o borra per sota. Permetia transportar càrregues pesades, lligades directament o fixades en estructures adients; calia repartir bé el pes a banda i banda. Les corretges de subjecció eren el pitral i la cingla –com en el cas de l'aubarda– i la rabasta i les sobranques, que eren l'equivalent de la retranga. Era una peça indispensable per als traginers, que feien el desembosc de carbó i llenya i transports diversos mitjançant els *matxos de bast*.

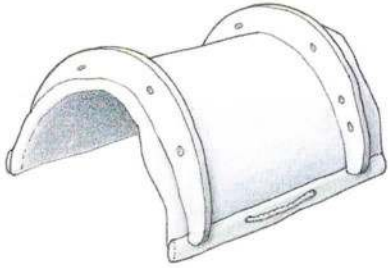

Bast.

Bastet o **selló**.- peça encoixinada de cuir que anava sobre el llom i protegia la pell del fregadís de la sofra. N'hi havia que duien unes perllongacions laterals que ampliaven la superfície protegida.

Brida.- peça de ferro que s'introduïa en la boca d'algunes cavalleries i que permetia menar-les, tot tirant de les regnes.

Cabeçó.- conjunt de guarniments que es posaven al cap; estava compost bàsicament per corretges, la brida i les gafes.

Cingla.- banda ampla, feta de cuir o de cànem, que passava per sota del ventre de les cavalleries, just pel darrere de les potes anteriors, i mantenia l'albarda o el bast damunt del llom de l'animal.

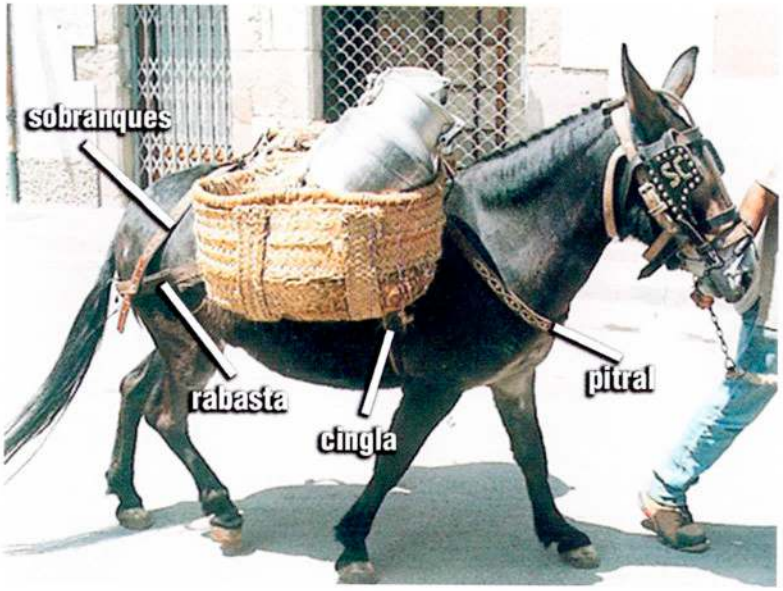

Guarniments de subjecció de l'aubarda i el bast.
Prats de Lluçanès, 2006.

Collar.- peça encoixinada en forma d'U que es col·locava al coll de les cavalleries i on se subjectaven les càrregues que aquestes havien de tirar (en el collar es fixaven els braços del carro, el bastiment de l'arada, els tirants de les segadores...). Era de cuir, farcit amb palla de sèguel (que durava molt sense esmicolar-se) i amb un coixí per la part interna, perquè no s'encetés el coll. Constava de dues meitats, reforçades per una costella de fusta, que es podien separar per l'extrem superior i s'unien mitjançant una corretja i una sivella; a cada costat hi tenia els vencillons, que eren unes corretges fortes de cuir amb una sivella, on se subjectaven els argollans, els tirants, etc. De vegades, als costats hi anaven unes peces de cuir que protegien la pell del fregadís de corretges i cadenes.

Gafes.- peces rectangulars de cuir que anaven incorporades al cabeçó i cobrien parcialment els ulls dels animals, per tal que no es distraguessin a l'hora de treballar.

Guardapols[1].- Era una peça prima de cuir que es feia servir quan plovia, per evitar que es mullés el coll de l'animal que estava treballant, ja que llavors el collar li podia escaldar la pell. Anava enrotllat sobre el collar i tenia normalment un parell de pams d'amplada, si bé n'hi havia que arribaven fins al bastet.

[1] Utilitzo aquest terme general ja que no he trobat la denominació local.

Moriscada.- collar amb nombrosos picarols que portaven algunes cavalleries; quan se'ls sacsejava emetien un so molt característic.

Morral.- bossa de tela més ampla per sota i oberta per dalt, on hi anava una corretja amb una sivella. S'utilitzava per alimentar als animals quan estaven treballant lluny de la casa: s'hi posava gra, garrofes, etc. i se'ls penjava al cap de manera que el morro hi quedés ficat a dins.

Morral

Morralles.- era una mena de cabeçó senzill, sense brida, que es posava a les cavalleries quan s'havien de treure a caminar.

Pitral.- corretja que passava pel pit i subjectava el bast o l'albarda, evitant que anessin cap enrere.

Rabasta.- banda ampla de cuir o d'un altre material resistent que passava més avall de la cua i es fixava a cada costat del bast, pel darrere, a fi d'impedir que aquest es desplacés cap endavant. Es mantenia en posició mitjançant les sobranques.

Regnes (habitualment, *arriendes*).- corretja o corda llarga, doble, que passava per dues argolles del bastet i del collar i anava lligada a la brida; permetia menar a l'animal des del darrere.

Retranga o **reculants**.- banda de cuir que per la part del davant anava fixada al bastet i pel darrere passava per sota de la cua; podia anar reforçada per altres corretges que envoltaven les anques. Es posava quan s'havia de dur el carro, ja que era el que permetia a les cavalleries fer força cap enrere i, per tant, recular, frenar o aguantar el vehicle en les baixades. També es coneixia com a retranga la corretja que subjectava l'albarda pel darrere.

Ronsal o **cabestre**.- corda curta que es lligava al cap de les cavalleries per a tenir-les subjectes o per a menar-les tot caminant al seu costat.

Serreta.- peça de ferro en forma de mitja lluna, amb una vora dentada, que es posava damunt les narius de les cavalleries que costaven de dominar; suposava una alternativa a la brida, i s'utilitzava de la mateixa manera.

Sobranques[2].- corretges que passaven sobre les anques i subjectaven la rabasta, evitant que baixés pel darrere. S'hi solia posar al damunt mitja pell de toixó per cada costat, que es deixava penjant.

Sofra.- corretja ampla que es posava de través damunt del bastet; els extrems estaven cosits de manera que deixaven passar per dins els braços del carro, als quals mantenien en posició, evitant que basculés cap endavant.

Ventrera.- corretja que passava per sota del ventre de l'animal, de costat a costat. Contribuïa a subjectar els braços del carro i evitava que aquest es tombés cap enrere.

Estructures de càrrega.

S'utilitzaven on no s'hi podia anar en carro. Permetien transportar càrregues de volums considerables: l'animal quedava gairebé cobert del tot.

Àrguens.- bastidor de pals o de travessers de fusta que se subjectava damunt del bast. Servia per a transportar palla, herba, etc. N'hi havia que a banda i banda disposaven d'una bossa rudimentària formada per unes cordes lligades entre sí., que permetien posar càrrega també als costats.

Corbeis o **escorbeis**.- estructura doble, formada cadascuna per quatre pals units per travessers; es lligaven amb cordes o corretges i, un cop posats sobre el bast, penjaven a banda i banda de forma simètrica, formant dues plataformes inclinades cap amunt que sobresortien per cada costat. S'emprava per a transportar garbes o feixos de llenya.

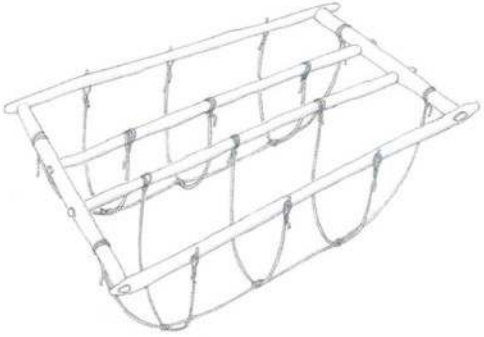

Àrguens

Corbeis. Col·lecció de H. Herrero

[2] Id. ant.

1.2 – Jous

Jou de coll. S'observen els ansins, a banda i banda, un clavió i la correspondent cadena, i l'eixanguer, que aquí és de ferro. La Garriga, 2004.

Barra de fusta amb dos rebaixos o curvatures cap els extrems que s'utilitzava per a unir –*junyir*– dos bous (més rarament, dues vaques) i fixar-hi l'utillatge que havien de tirar conjuntament, treballant l'un al costat de l'altre. Existia també la jouera, que venia a ser mig jou i anava destinat a un animal sol, però aquí s'usava molt poc. N'hi havia de formes molt diverses, pròpies de gairebé cada comarca. Es feien sovint de fusta de castanyer o de roure; atesa la resistència de la pell dels bòvids, no calia encoixinar-los.

Jou de cap, amb l'eixanguer fet amb corretges.

La capacitat dels bòvids de fer força tant amb el coll com amb el cap (a diferència dels èquids) determinava dues[3] menes bàsiques de jou: a) **de coll**: els animals anaven agafats per aquesta part del cos, mitjançant els ansins; la subjecció de l'arada o de la carreta es feia per mitjà de l'eixanguer (en el cas de la jouera hi havia una argolla a cada costat); b) **de cap**: en aquest cas el jou es posava darrere mateix del cap dels animals, al qual es lligava amb unes corretges que passaven per les banyes i el front; la funció de l'eixanguer la feien també unes corretges. Dels dos tipus esmentats, aquí s'usaven tant l'un com l'altre, però segurament el de coll era el més habitual.

Components

En la barra que constituïa el cos del jou hi anaven els següents elements:

eixanguer.- anella grossa feta de llibant o de cuir (més modernament, de ferro) fixada sòlidament

[3] Existia també el jou de camelles, que no em consta que fos utilitzat en aquestes terres

per sota del jou, en la part central, per on es passava el cametó de l'arada o l'espigó de la carreta (aquest darrer es deixava una mica balder, per tal que en cas que es tombés el vehicle pogués girar sense que afectés els animals junyits).

ansins.- es tractava de dos pals de fusta corbats en forma d'U que es passaven per sota del coll dels bous i s'introduïen en els forats corresponents del travesser dels jous de coll, deixant així els animals subjectats. Tenien dos o tres forats en cada extrem, per on es passava el clavió, i que permetien ajustar-los al coll. Hi havia ansins grans i petits, adequats a les dimensions de l'animal que s'havia de junyir.

clàvia.- era un clau llarg que s'introduïa en un forat transversal situat a prop de la punta del cametó o de l'espigó —un cop s'havien passat per l'eixanguer— deixant-los subjectats al jou. Quan s'havia de llaurar n'hi havia prou amb aquesta clàvia, però a l'hora de dur la carreta es recorria a una variant en forma de T, que s'introduïa de forma esbiaixada i evitava a més que en una baixada l'espigó (i la resta del vehicle) no anessin cap endavant.

clavió.- similar a l'anterior, era un clau llarg i prim que travessava l'ansí de banda a banda, passant pels forats que aquest tenia prop de cada extrem, mantenint la peça en el lloc; anava subjectat per una cadeneta amb una anella.

Elements de comandament

Joc de capistells, de Jaume Illa

capistell o **cabristell**.- fusta estreta d'un pam de llarg travessada per tres o més claus curts, que es posava damunt del front dels bous i vaques de tir quan es treien a treballar, i servia per a fer-los obeir. En un extrem hi tenia una anella, i en l'altre, un forat. Es col·locava de manera que les puntes dels claus toquessin la pell i amb el forat orientat cap al centre del jou, al qual es lligava mitjançant una corda; l'anella quedava cap enfora i per dins s'hi passaven les estirandes. Quan calia utilitzar-lo es tibava l'estiranda corresponent i llavors el capistell pressionava la pell i causava dolor.

estirandes.- corda o corretja llarga que s'utilitzava per a menar bòvids i altres animals.

1.3- Mitjans de transport

Les persones es desplaçaven habitualment a peu, però quan la distància era llarga o s'havia de fer en un temps breu es recorria a la tartana i, en menor mesura, al carro; algun cop també muntaven a cavall (l'estona que l'animal anava de buit), utilitzant l'albarda com a sella. Els productes agrícoles es portaven en carro o en carreta[4], i quan el terreny presentava forts pendents o els camins eren estrets es duien a bast o a coll. En moltes cases hi havia més d'un vehicle, que es guardava normalment en el porxo. Antigament, el transport suposava ben bé la meitat de la feina.

Els camins de carro havien de tenir poc pendent i una amplària suficient, i s'arranjaven periòdicament de forma col·lectiva. No va ser fins a principis del s. XX, aproximadament, que Sant Pere de Vilamajor va disposar d'una xarxa bàsica de vies d'aquest tipus, que seguia sobretot els trajectes més fressats del pla. Durant força temps, a moltes cases de muntanya no s'hi podia arribar en carro; n'hi havia uns quants que s'hi havien hagut de portar desmuntats. Les cases amb poca terra de conreu, però, en podien prescindir.

Veurem a continuació els mitjans de transport utilitzats normalment.

Baiard.- aparell format per un empostissat estret, amb potes o sense, que es transportava a pes de braços entre dues persones, mitjançant dues barres llargues fixades als costats, que sobresortien pels extrems. S'utilitzava per transportar càrregues lleugeres.

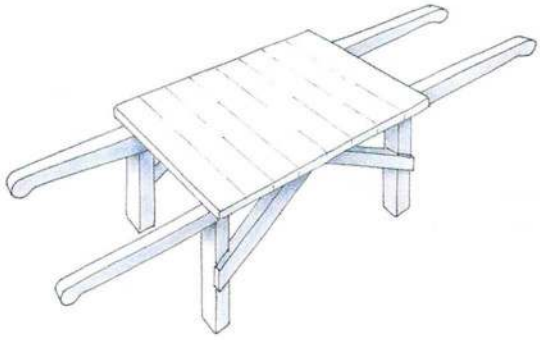

Baiard.

Bicicleta[5]**.-** era un sistema pràctic de desplaçament, al que recorrien sovint jornalers, etc.

Carro.- era el vehicle més utilitzat per al transport de càrregues diverses; tenia un sol eix —fet que li donava una major mobilitat— i anava tirat per una

[4] Vegeu annex 2.

[5] Segons consta en l'Arxiu Municipal de Sant Pere de Vilamajor, el 1947 n'hi havia 105 de matriculades entre 1955-1956. Encara que desconeixem quantes s'utilitzaven realment, les xifres són elevades, tenint en compte que la població d'aquells anys estava a l'entorn de 700 habitants.

o més cavalleries, que suportaven part del pes total. Constava en essència de dos pals llargs units per dos travessers reforçats —els *capçalets* o *capçaleres*—, amb una barana a cada costat, una superfície per a la càrrega i dues rodes. La part dels pals situada entre els capçalets eren els *bancs*; ambdós elements componien un marc rectangular on s'hi podia posar un empostissat, formant una plataforma de càrrega que normalment es deixava posada. D'un banc a l'altre hi anava una barra de ferro —el *fusell*— de secció quadrada amb els extrems cilíndrics on anaven les rodes. Els bancs es perllongaven en els *braços*, dos pals que sobresortien pel davant i entre els quals se situava la cavalleria que tirava del vehicle. A sota de cada braç hi anava un pal prim —el *descans*— que s'articulava per l'extrem superior; quan s'abaixava fins a tocar a terra mantenia el braç en posició horitzontal, evitant que el vehicle es tombés cap endavant quan es desenganxava el cavall.

Les rodes constaven d'un sòlid cilindre central de fusta —el *botó*— reforçat per diversos cèrcols de ferro, el més extern dels quals es perllongava formant una mena d'anella; en el botó s'encastaven 16 peces radials de fusta —els *raigs*— que anaven a unir-se a 8 peces corbades peri-

Carro d'escala amb vela. S'observa el capçalet anterior i, una mica més endavant, la barra corbada de protecció de la cavalleria, que va de braç a braç; per sota d'aquests, els descansos; la roda porta el fre i també està fixada per davant; no hi ha bosses sinó una plataforma de càrrega. La Garriga, 2004.

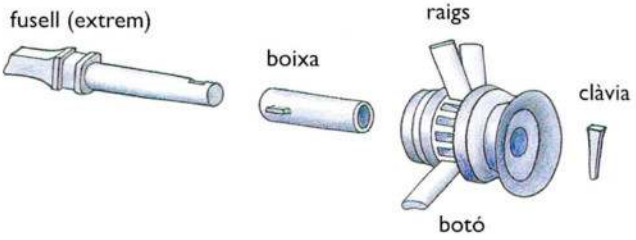

Detall de l'acoblament entre la roda i el fusell del carro. (Per a una major claredat, es mostren només part d'alguns dels raigs).

fèriques del mateix material —les *corbes*—; el conjunt quedava consolidat per una llanda de ferro que l'encerclava, que era més ampla si el vehicle havia de dur més pes o anar a bosc; de vegades es protegia les corbes sobreposant-hi una peça prima de ferro pel costat de fora. En el centre del botó hi anava un cilindre de ferro —la *boixa*— que girava sobre l'extrem del fusell (prèviament untat amb seu o altres greixos per tal de disminuir la fricció), que era un element fix. Les rodes es mantenien en posició mitjançant una *clavilla* (també: *clàvia* o *claveta*) que travessava l'extrem del fusell. Tenien unes dimensions considerables, ja que era l'única manera de poder circular sense que el vehicle quedés encallat en les habituals roderes i altres irregularitats dels camins de carro (aquest fet, però, deixava molt amunt el fusell —i per tant, la plataforma— i dificultava les operacions de càrrega i descàrrega).

Era el mateix cavall el que frenava i aturava el carro, però quan es volia immobilitzar la roda de manera segura es recorria normalment a la *galga*, pal de fusta d'un parell de metres que es duia penjat per fora de la roda, prop del botó; pel davant anava agafat d'una cadena fixada l'alçada del capçalet, i pel darrere duia una corda lligada; per utilitzar-la calia anar a la part posterior del vehicle i tibar de la corda: la galga pujava fins que pressionava la part inferior del botó; com que aquesta es corbava una mica cap endins, també tocava lateralment la roda per dos cantells; aquest sistema era el que inspirava més confiança (degut als tres punts de contacte) i s'aplicava a una roda o a les dues, segons convenia. També es podia immobilitzar la roda lligant-hi una cadena —l'*estringuet*—, que es duia penjada d'un braç del carro. Més modernament es va introduir l'anomenada sovint *màquina de frenar*, que consistia en un tac de fusta que pressionava la llanda de cada roda i que es feia moure des del davant del carro mitjançant un mecanisme accionat per una maneta; el tac es feia sovint de fusta de figuera, i en els darrers temps s'hi aplicava una tira de pneumàtic per tal que frenés millor.

Interior d'un carro d'escala, vist pel darrere.
Al mig, el fusell i les bosses; a cada costat, els bancs;en primer terme, part del capçalet posterior.
La Garriga, 2004.

El tipus de carro més habitual entre la pagesia era el ***d'escala***, que solia portar baranes. La majoria dels que circulaven aquí

transportaven normalment fins a 1.500 kg de càrrega, si bé es podia arribar als 2.400 kg (en les unitats antigues: 60 quintars), utilitzant ja dues bèsties de tir (sobretot si havien de superar pendents). Els vehicles que s'utilitzaven en el bosc estaven reforçats. Aquest carro podia fer les funcions de tartana cobrint-lo amb una vela de lona, que es muntava damunt d'uns ferros corbats. Per sota penjava normalment una mena de xarxa densa feta de corda gruixuda trenada —les *bosses*— on s'hi duia càrrega com ara patates, grana, etc, que si bé era més incòmoda de treure es transportava millor, ja que el vehicle resultava així més estable; en lloc de bosses hi podia anar una plataforma suspesa per cadenes curtes.

Una variant era el carro ***de la bóta***, que duia fixada una bóta gran, de fusta o de metall; s'usava per al transport d'aigua, mesquita o altres líquids, i no duia bosses. També hi havia el carro ***de trabuc***: més lleuger i menys resistent que el d'escala, constava d'una caixa que s'articulava amb el marc del vehicle de manera que podia bascular, trabucant la càrrega per la part posterior; s'utilitzava per al transport de fems, sorra, pedres, etc., i de vegades també s'hi duia menjar per al bestiar.

Carro de la mesquita
(amb un tipus de bóta que no era el més habitual aquí).
La Garriga, 2005.

Era convenient repartir el pes de la càrrega per davant i per darrere del fusell, de manera que el carro quedés equilibrat i el cavall pogués, per tant, portar-lo amb més comoditat; també es tenia en compte el pendent: si el camí feia pujada, per exemple, es procurava carregar una mica més de pes al davant. Quan s'havien de transportar volums importants (de palla, herba, etc.) es protegia l'animal col·locant damunt dels braços un ferro en forma d'U invertida i s'anava apilant la càrrega fent-la sobresortir per tots els costats.

Quan circulava per alguna carretera un cop s'havia fet fosc, el carro havia de portar un llum, que duia una espelma a dins i tenia un vidre clar al davant i un de vermell al darrere. També calia matricular-lo i pagar la corresponent taxa municipal.

Els constructors de carros utilitzaven sobretot fusta d'alzina i també d'om, que és molt dura i no s'esquerda. El carreter més proper era en Josep March, de ca l'Enric (Sant Antoni de Vilamajor), que tenia el taller en l'actual plaça del Montseny d'aquesta població; a Llinars també n'hi havia. Els ferrers s'encarregaven de fabricar les llantes de les rodes i algun altre component metàl·lic.

El carro tradicional va ser desplaçat pels nous vehicles de càrrega, però abans encara s'hi va poder aplicar una innovació: les rodes amb neumàtics de goma, de menor diàmetre, que van suposar un avenç gran però efímer. Va trigar encara a desaparèixer, ja que en moltes cases petites el van seguir utilitzant.

Carreta.- carruatge similar al carro, de formes diverses: normalment era més baix i llarg, anava proveït de dues rodes (de vegades, quatre) generalment més petites, amb un pal llarg al davant –l'espigó– per on s'agafava al jou; les baranes solien ser molt simples, i s'allargaven amb estaques quan s'havia de dur càrregues voluminoses. Anava tirada per un parell de bous o de vaques. Aquí no n'hi havia gaires.

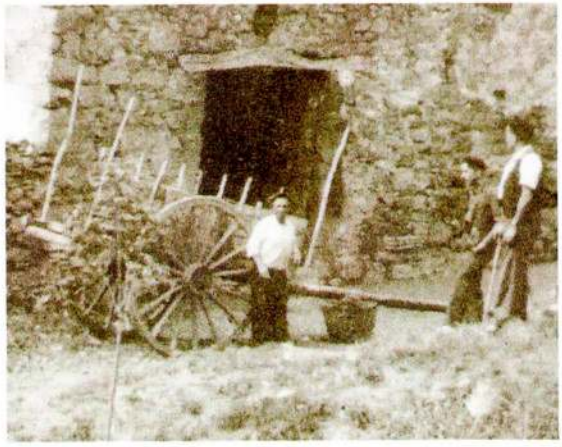

Variant de carreta, amb rodes més pròpies del carro. Arxiu CESPV

Carretó.- vehicle petit, de fusta, consistent en una plataforma o una caixa amb dos pals per on agafar-la i amb una o dues rodes primes de ferro. Era de tracció humana, i se l'empenyia subjectant-lo pels braços i també per una corretja que es passava per l'espatlla i ajudava a suportar el pes; també podia ser empès per una bèstia petita de càrrega. Hi havia el carretó de caixa, que servia per a transportar fems, terra, pots de llet o altres materials pesants, i el de xarxa, més llarg i gros, generalment d'una sola roda, que estava format per dos braços paral·lels on se subjectava una xarxa; s'hi duia menjar: alfals (aquí: *ufals)*, naps...

Tartana.- Vehicle lleuger que venia a ser un carro petit adaptat al transport de persones; tenia com a seients dos bancs situats lateralment i anava coberta amb una vela, a fi d'oferir protecció del sol i de la pluja; hi cabien unes vuit persones. Era pròpia més aviat de cases grans, i s'utilitzava força per anar al mercat, a l'estació, etc,

Corrua de tartanes. Arxiu F. Bardera

1.4 - Estris

En considerarem alguns dels més representatius dels molts que utilitzava la pagesia.

• per a transportar

Arganells.- constaven de dos cistells grossos units lateralment per dalt mitjançant una banda ampla que es posava de través damunt del llom de les cavalleries, de manera que penjava un cistell per cada costat; era tot fet de vímet, d'una peça. S'utilitzava molt per a dur fems (en aquest cas els cistells no tenien base, i quan s'arribava al lloc de destinació s'afluixava la subjecció dels fems i s'abocaven directament on calia). També n'hi havia amb quatre cistells petits (dos per banda), on s'hi posaven càntirs, gerres, etc.

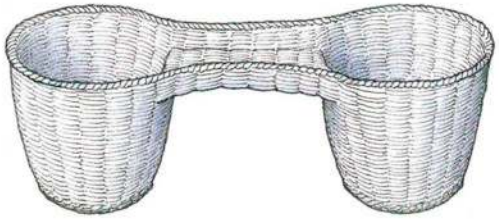

Arganells

Cistell.- recipient més aviat baix de vímet i canya esberlada entreteixits, amb una nansa gran al mig, de costat a costat; s'hi podia incorporar una tapadora feta amb els mateixos materials. S'usava per a dur menjar, anar a collir bolets, portar ous i aviram al mercat, etc.

Cove.- venia a ser un cistell bastant gros i resistent, de forma més cilíndrica, amb una nansa petita a cada costat. Era molt emprat per portar a coll i en carro el menjar del bestiar, pujar la palla al paller, etc.

Sàrria.- receptacle d'espart, allargat i gros, formant una bossa en cada extrem; es posava de través damunt de l'albarda o del bast i un cop ple es lligava per dalt, passant una corda per les nanses, de manera que la càrrega quedés ben subjectada. S'utilitzava per anar al mercat, dur gra a moldre, etc.

Sarrià damunt de l'aubarda.
La Garriga, 2004.

Sarrió.- era una mena de cabàs molt gros d'espart, de base rectangular, amb diverses nanses curtes per les quals es passava una corda a fi de fixar la càrrega. S'utilitzava molt per al transport a bast, subjectant-ne un a cada costat de l'animal (el primer que es carregava s'havia d'apuntalar fins que no s'hagués carregat l'altre i s'hagués equilibrat el pes).

Senalla.- cabàs rodó de margalló, espart o palma, de poca alçada i amb dues nanses petites. S'usava per a dur-hi gra, llavors, etc.

• per a destriar

Garbell.- utensili format per un cèrcol generalment de fusta prima amb un fons de filat, que permetia separar, tot sacsejant-lo, una barreja de grànuls de diferents dimensions; n'hi havia de mides variades.

Garbella.- garbell gros, que s'utilitzava per a acabar manualment la batuda de gra i de llegum; la base solia ser de pell, amb obertures rodones de diàmetre adient al producte a destriar.

Sedàs.- estri semblant al garbell, però de trama més fina; se'n feien de diferents diàmetres. S'utilitzava molt per a passar la farina de fer pa, a fi de deixar-la ben neta.

Garbells. Museu Etnològic del Montseny, 2004

• per a segar

Carbassot.- estri utilitzat pels segadors per a portar la pedra d'esmolar. Era un recipient de fusta o de metall, de forma cònica; s'hi posava una mica d'aigua (a fi de mullar la pedra i esmolar millor) i uns brins d'herba perquè no es bellugués, i es penjava del cinturó.

Esclopet.- peça de fusta de forma similar a la meitat anterior d'un esclop, amb la qual els segadors es protegien quatre dits d'una mà (el polze quedava fora), mentre amb l'altra feien anar la falç o el volant.

Garrot.- pal d'uns 30 cm de llarg amb un extrem afuat, usat per a estrènyer el nus del vencí amb què es lligaven les garbes. Se'l feia el mateix segador, a partir d'una branca de boix, bruc, alzina, etc., o el comprava als forcaires o als fusters. També es coneixia com a *garrotera* i *pal de lligar garbes*.

Carbassot de llauna, amb la pedra d'esmolar a dins. Museu Etnològic del Montseny, 2004.

Esclopet, amb el cordill de subjecció. Col·lecció de Jaume Illa.

Sedàs i un parell de garrots. Museu Etnològic del Montseny, 2004.

• diversos

Ensofradora.- recipient de llauna on s'introduïa sofre en pols; s'accionava una manxa i l'aire que produïa l'expulsava per uns orificis de la tapa inferior. S'aplicava directament sobre algunes plantes a fi de prevenir o combatre determinades malalties.

Estaca: era un pal curt amb un extrem en punta; s'usava per a fer els sots de plantació d' hortalisses.

Ganxo de la palla.- peça prima de ferro muntada a l'extrem d'un pal mol llarg; n'hi havia de diferents formes, i servia per a treure palla de les parts altes del paller: s'hi clavava endins i en estirar-lo s'enduia una porció de palla.

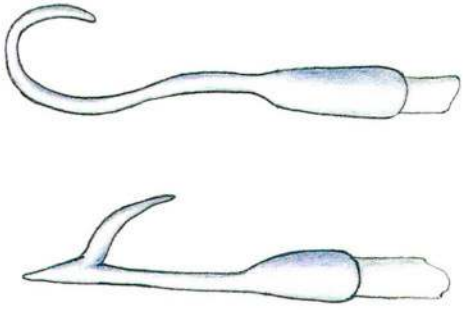

Ganxos de paller dels més utilitzats aquí.

1.5 - Eines

Constituïen un utillatge bàsic en els temps en què les feines del camp es feien gairebé totes a mà. Les eines més habituals (tràmecs, magalles, fangues...) es podien comprar directament als ferrers, que solien fabricar-les per encàrrec. La majoria de les que aquí s'usaven s'adquirien en el mercat de Granollers i en establiments com can Prat, de Cardedeu, que feien unes eines de tall (dalls, destrals...) de molta anomenada, o can Riera, de Sant Celoni; molts volants procedien de Centelles. Se'n feien també per a ús d'esquerrans, com era el cas de les faus i similars. Cadascú es pagava les seves eines, que no utilitzava ningú més (només es deixaven, ocasionalment, aquelles que eren més sòlides i tenien poc desgast, com ara rascles, magalles, etc.). Els mànecs es feien de fusta d'alzina o d'alguna altra mena que fos resistent i no s'estellés amb facilitat. El nom que rebien algunes eines podia variar d'una comarca a una altra.

Encara se n'utilitzen algunes (per a cavar l'hort, per exemple), que s'han mantingut fins ara sense canvis.

Manteniment

Les eines amb elements tallants o en punta recuperaven el tall de dues maneres:

a) **llossant-les**.- picant amb un martell la vora de la fulla, per tal d'aprimar-la sense gastar l'eina; després convenia passar-la per la mola o per la pedra d'esmolar, per a deixar el tall fi. S'aplicava a les eines de tall i d'altres com les relles, arpiocs, fangues, càvecs, magalles... Era tasca que realitzaven els ferrers en el taller, però hi havia un cas especial: la dalla, que es picava en el mateix camp, ja que era fonamental que tallés perfectament durant tota la jornada: el segador la desmanegava, seia a terra i subjectava entre les cames una petita enclusa portàtil en forma de clau gros amb uns sortints laterals i picava l'eina amb un martell petit; després s'alçava, li posava el mànec, la dreçava i l'afinava passant-li per sota una pedra d'esmolar allargada —vigilant no tallar-se els dits— que anava humitejant amb l'aigua

Encluses de picar la dalla. Es clavaven a terra fins a l'engruiximent, que dificultava que s'ensorressin més.

d'un recipient (el *carbassot*, una banya, una llauna, etc.). Picar la dalla era tasca difícil i delicada, ja que si no es feia de forma precisa quedava *esventada* (perdia la rigidesa i el tall de forma irreversible); els pagesos amb poca traça havien de recórrer a algun veí entès o al ferrer. Les eines de fulla dentada s'havien de dur a cal ferrer, on s'escalfaven i posaven vermelles per fer-les perdre el tremp, s'esmolaven, es picaven per a tornar-hi a fer les dents i es tornaven a trempar, submergint-les en oli d'oliva (de vegades, en aigua) en un recipient anomenat *trempadora.*

b) **esmolant-les**.- fregant-les amb una pedra d'esmolar, diferent de l'abans esmentada (aquí s'utilitzava molt pedra del pla de la Calma o del Figueró), que no se solia mullar, si bé sovint no es mirava prim i s'utilitzava alguna del brancal d'una porta. Es feia amb els volants i eines similars, també quan s'usaven en el camp.

Detall d'un brancal de l'ermita de Sant Elies, utilitzat per a esmolar eines. Foto: David Pinheiro, 2006

Els ferrers tenien un paper important: ferraven bèsties, fabricaven, llossaven i esmolaven eines, feien alguns components de les arades, adobaven màquines senzilles, etc. Cada poble en solia tenir al menys un: a Sant Pere de Vilamajor hi havia en Joan Sauqué, que tenia el taller en l'avinguda de Sant Nonet i al qual anaven els pagesos del poble (exceptuant els del nord-est del terme, que, per proximitat, es dirigien al ferrer de Montseny o al de Sant Esteve de Palautordera); a Sant Antoni de Vilamajor treballaven els Beltran, en el carrer de França i en Fidel Quintana, en la plaça de la Vila. Les eines que els deixaven solien dur una marca identificativa: el nom o un número de referència de la casa, el cognom del pagès, etc. Els ferrers també podien acordar amb algunes cases grans un preu global per al manteniment anual de totes les seves eines.

Relles amb diverses marques identificatives

Els fusters solien adobar els components de fusta de nombroses eines i equipament: ventadores, esteves d'arades, jous, etc.

Eines d'ús habitual:

arpelles.- constaven d'un rengle de cinc o més pues amples de ferro unides per dalt i fixades a un mànec. S'usava per a remoure pedres i fems, esterrossar...

arpiocs o **arpiots**.- estaven compostos per un mànec amb tres o més pues de ferro més aviat curtes situades en un extrem, disposades perpendicularment. S'usaven per a fer baixar els fems de la pila on s'anaven acumulant i també per a treure palla del paller.

De dalt a baix: arpelles, tràmecs i magalla.

batolles.- eina arcaica formada per dos pals prims d'uns 50 cm de llarg, lligats l'un a l'altre per una punta mitjançant una corda o corretja curta. Es feien anar agafant un dels pals per un extrem i bellugant-lo de manera que l'altre anés donant cops. S'usava per a batre manualment cereals i llegum.

cavafems.- constava d'un mànec llarg amb cinc o més pues de ferro en un extrem, primes i una mica corbades. S'utilitzava per a remoure i traslladar fems.

Cavafems

dalla.- eina de tall formada per una fulla triangular d'acer prim, llarga i una mica arquejada, amb una vora tallant i fixada transversalment per un extrem a un mànec llarg. Se'n podia regular l'obertura per tal d'adaptar-la

a la mida de la braçada de cada persona, així com acoblar-hi unes pues, a fi d'agrupar el que es tallava en cada dallada. S'usava per a segar herba. Era una eina delicada ja que la fulla, molt prima, se solia tòrcer (aquí: *blincar*) si tocava alguna pedra tot dallant, i llavors feia de mal redreçar.

fanga.- era una mena de forca de ferro amb tres pues rectes resistents posada a l'extrem d'un mànec (generalment de fusta), el qual tenia en la part superior una creuera que permetia fer força i girar l'eina; també n'hi havia amb quatre pues i amb les pues unides per l'extrem per una planxa de ferro. S'emprava per a remoure i girar la terra.

faus.- eina de tall consistent en una fulla corba de ferro acerat, de tall generalment llis, amb un dels extrems acabat en punta i l'altre fixat a un mànec curt de fusta. S'usava per segar a puny i per recollir herbes per als conills, etc.

Dalla

fauça.- eina semblant a un volant petit, de fulla normalment dentada, usada per a segar l'herba dels marges, estassant amb un moviment de vaivé. Aquí no era gaire utilitzada, i més aviat se la coneixia com a faus amb dentat[6].

forca.- pal prim, amb un extrem del que partien dues o tres pues, tot en una peça. N'hi havia de diferents llargàries, de més o menys pues, etc., i s'usava per a ventar, regirar o apilar palla, farratge, fems, carregar garbes, etc. Les feien els forcaires, a partir de branques de lledoner que blincaven i dominaven en verd, després les tallaven i pelaven.

Fausses (força gastades).
Museu Etnologic del Montseny, 2004

Fangues amb mànec de ferro i de fusta.

[6] De fet, venia a ser el mateix que la faus i només diferien en el tipus de fulla, aspecte sobre el qual les opinions dels informadors no sempre coincidien.

També n'hi havia de ferro, però eren més pesades i perilloses.

forcat.- forca grossa de mànec molt llarg, amb dues pues llargues i una de curta afegida al mig. S'utilitzava especialment en la batuda, per a recollir la palla, carregar-la en el carro i fer el paller, i també per a carregar tota mena de menjar sec.

magalla[7].- eina consistent en una planxa rectangular de ferro amb un mànec de fusta disposat en un angle tancat. N'hi havia de diferents mides, i s'utilitzava per a cavar i remoure la terra, arrencar herbes, remenar fems, etc.

magalló.- magalla petita, de fulla estreta, usada per a treballs més precisos, com ara arrencar herbes, cavar cebes, fer mongetes, etc.

maça d'esterrossar.- cilindre de fusta —normalment d'alzina— de prop de dos pams de llarg i gairebé un pam de diàmetre, amb un cèrcol de ferro en cada extrem i un mànec que atravessava l'eina. Servia per aixafar els terrossos que es formaven quan es llaurava un sòl més aviat compacte.

palot.- petita pala recta amb un mànec prim, de ferro, que s'usava per a plantar verdures.

podaix.- eina de tall de fulla llisa i resistent, amb l'extrem una mica corbat. S'usava per tallar canyes, puntes de ramassa per a les vaques, etc.

rampí.- constava d'una peça allargada de fusta amb un rengle de nombroses pues del mateix material, fixada a un mànec llarg. N'hi havia bàsicament de dos tipus: a)

Diverses forques de fusta. Col·lecció de H. Herrero

Palot

Forcats. Col·lecció de H. Herrero

[7] En altres indrets es coneix com *aixada*, nom que aquí es pot dir que no s'utilitza.

amb pues a banda i banda i mànec col·locat de biaix; s'utilitzava fent-lo anar de costat; b) amb mànec disposat perpendicularment i pues en un sol costat; més modern i senzill d'utilitzar, es feia anar frontalment. S'utilitzava per arreplegar la palla o l'herba segada (sobretot l'*ufals*); també servia per a retirar palla del paller. Les pues de fusta es trencaven amb facilitat, i amb el temps van ser substituides per unes altres de ferro.

Rampí amb el mànec de biaix.
Col·lecció: H. Herrero

rascle (manual).- era un rengle de puntes curtes de fusta muntat en un llistó, al mig del qual es fixava un mànec; també n'hi havia de ferro. S'utilitzava per recollir herba o palla, desterrossar, etc.; girant-lo de l'inrevés permetia aplanar la terra i colgar llavors.

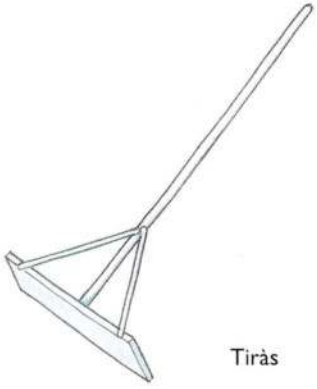

Tiràs

tiràs.- estri format per un travesser de fusta o ferro muntat a l'extrem d'un mànec llarg, normalment reforçat amb un pal per cada costat que anava de l'extrem del travesser a un punt del mànec situat més amunt; es feia servir empenyent-lo o estirant-lo. S'utilitzava per arrossegar i apilar el gra o enretirar la palla, quan es batia a l'era.

tràmecs.- eina que constava de dues pues amples i fortes, per una banda, i d'una planxa rectangular petita per l'altra, amb un mànec de fusta situat al mig, perpendicularment. S'emprava per a arrencar patates, estovar terres dures...

verduguillo[8].- espècie de dall que s'utilitzava per a segar cànem.

veremall o veremell.- ganivet petit, de fulla corbada per la punta, que s'usava per a veremar.

Veremell

[8] Utilitzo aquest terme general, ja que fa molts anys que l'eina no s'usava aquí i cap dels informadors no en coneixia el nom.

volant.- consistia en una fulla de ferro acerat de forma semblant a la mitja lluna, llarga i estreta, de tall llis, amb un dels extrems acabat en punta i l'altre fixat a un mànec curt de fusta. S'emprava per a segar a puny i es transportava penjat d'un cordill, amb el tall protegit per un tronquet o un vímet blincat en tendre amb una ranura longitudinal, al que se subjectava amb dues corretges curtes (que també solien sostenir el garrot).

Volant, amb la protecció de tall i el cordill per a transportar-lo.

xerrac de paller.- estava format per una fulla triangular i dentada d'acer amb un mànec disposat en angle recte. Servia per a tallar porcions d'herba del paller.

1.6 – altre utillatge simple

Aplanador/a.- tauló gruixut, fet sovint a partir d'un tronc de roure o de castanyer degudament carejat (en ocasions s'utilitzava directament alguna travessa de tren vella, coneguda aquí com "Felipa") i amb dues anelles de subjecció; alguns duien còdols plans encastats a sota. Anava tirat per un animal; s'hi posava el pagès al damunt i recorrent el camp es desfeien els terrossos i s'aplanava la terra llaurada.

Bregadora.- instrument per a batre cànem o lli, consistent en dues peces grans de fusta articulades per un extrem, amb dos o més canals longitudinals cadascuna, en la part interna, que encaixaven els uns amb els altres. Funcionava posant un manat de tiges entre les dues peces, agafant la de dalt per una nansa i anant-la picant contra l'altra.

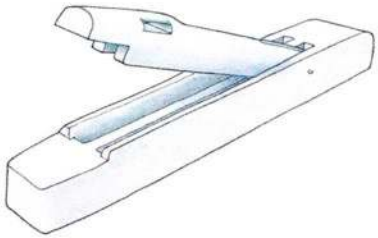

Bregadora

Corró.- cilindre de pedra o de fusta, de vegades proveït de pues de ferro. El de pedra s'emprava per a allissar el sòl de les eres de terra; el de fusta llisa, per aplanar i comprimir els sòls (si no estaven massa humits, sobretot pel que feia als argilosos); els que tenien pues, per a esterrossar. Anaven tirats per alguna cavalleria. Hi havia una variant que s'utilitzava en la batuda: era generalment de forma troncocònica (per tal que sempre rodés en cercle, per a major comoditat del cavall que l'estirava) i intervenia un cop els cavalls havien trepitjat l'estesa de garbes, a fi d'acabar de trinxar la palla. D'aquests se'n feien de fusta, amb uns tres a cinc cèrcols de ferro amb una vintena de pues curtes soldades a cadascun, i també de pedra (que donaven un millor resultat, ja que pesaven més, si bé eren més cars).

Rascle (de tracció animal): era una estructura amb pues que s'arrossegava per la terra per tal d'esterrossar-la i aplanar-la. N'hi havia de diferents tipus: podia consistir en un tros de fusta pla, una sèrie de llistons paral·lels fixats a un marc de fusta o de ferro, una estructura rectangular de ferro, etc. Anaven tirats per un animal.

Rascle

Tragella.- era un caixó reforçat i allargat amb el costat del davant obert, una barra per a guiar-lo i dues anelles laterals de subjecció; era arrossegat per un o dos animals. Servia per treure les desigualtats dels terrenys fluixos.

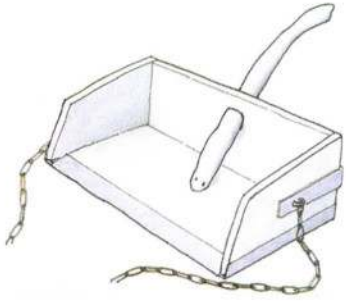

Tragella

1.7 - Màquines i utillatge complex

Evolució històrica (I)

Exposició d'utillatge agrícola. Granollers, anys 40 del s XX, aprox. S'observen arades diverses, cavadores, rascles, bastiments, un molinet de segadora, un tractor, etc. Arxiu F. Bardera.

Al llarg del darrer terç del s. XVIII i de bona part del s. XIX, els avenços tecnològics (especialment la millora en la fabricació del ferro i de l'acer) i la industrialització van desencadenar una mecanització en tots els àmbits. Va anar sorgint un nou utillatge agrícola fet majoritàriament de ferro.

La primera arada dotada d'orellons i construïda íntegrament amb aquest metall va aparèixer el 1771 a Anglaterra; l'arada *muça* va sorgir a l'Empordà el s. XVIII; l'arada *brabant* es va fabricar a França cap a 1825 (en les nostres contrades es començà a introduir segurament a l'entorn de 1910); l'arada *de Badalona* es devia construir cap a principis del s. XX. El 1833 es patentà als EUA una segadora tirada per cavalls, i unes dècades més tard començaren a proliferar en aquell país una variada sèrie de màquines de tracció animal: sembradores, segadores-lligadores, rascles, embaladores, etc., que van suposar un notable avenç per a l'agricultura; aquí van anar arribant, en general, cap a principis del s. XX.

Els nous sistemes productors d'energia, dotats d'una potència i una capacitat de treball molt superiors a la dels animals, es van anar introduint en el món rural amb resultats diversos. La màquina de vapor va tenir poca aplicació, ja que pesava molt per a transportar-la i podia causar incendis; on més es va utilitzar va ser en les màquines de batre. Els motors elèctrics tampoc no van tenir gaire difusió; es van instal·lar en màquines fixes, com les de batre. El motor de combustió interna va ser el que tingué més èxit i va permetre el desenvolupament del tractor.

Pel que fa al nostre país, la mecanització del món rural es va produir a un ritme lent: a finals del s. XIX ja havien arribat algunes màquines de batre i de segar, i s'havien anat introduint les arades de ferro; fins als anys vint del s. XX el procés no es va començar a generalitzar. En la nostra comarca, la Cambra Agrícola del Vallès va tenir un paper important en la difusió del nou utillatge: el 1903 exposà una arada brabant i organitzà una visita a Mollet per mostrar una màquina de batre elèctrica; també va importar d'Itàlia una màquina bregadora de cànem; el 1921 va fer una demostració d'una màquina de fangar, etc. Els primers models eren fets a l'estranger, però aviat alguns ferrers nostrats es van especialitzar i van muntar petits tallers de fabricació de màquines agrícoles, alguns dels quals s'engrandiren i assoliren un paper notable en el camp català.

Equipament

Arada

Era un dels principals estris agrícoles, i servia per llaurar la terra, deixant-la en bones condicions per a sembrar-la i conrear-la; anava tirada per un o dos animals.

Durant molts segles s'utilitzà l'arada romana de fusta que s'anà perfeccionant, afegint-hi algunes peces de ferro per tal de fer-la més resistent i poder així fer solcs més profunds i remoure millor la terra; va estar en actiu ben bé fins al primer terç del s. XX

Arada romana amb components de ferro. La Garriga, 2005.

Anava tirada per cavalleries, bous o vaques. En el primer cas se subjectava mitjançant el *bastiment*, una peça en forma de U, enmig dels braços de la qual es posava l'animal; en cada punta hi duia una cadena amb una argolla que s'agafava directament als vencillons del collar. Se solia mantenir en la inclinació adient mitjançant una corda o una corretja passada pel damunt del selló: quan aquesta s'afluixava, la rella s'apuntava i aprofundia més; quan s'escurçava, llaurava més som. Antigament el bastiment era de fusta, i més endavant es va fer de tub de ferro. Quan es requerien dos cavalls s'hi afegia una barra transversal —el tirador—, que tenia tres fixacions: l'arada anava subjectada al mig i els animals s'enganxaven a cada extrem del tirador, per l'altra banda. En el cas que l'arada anés tirada per bous o vaques, en lloc de bastiment s'utilitzava una cameta llarga que es fixava en el jou.

Varietats:

1) **arada plana** (també: *de punta* o *de llaurar pla*).- procedia de l'arada romana, i anava tirada per una cavalleria. Enmig i en sentit longitudinal hi anava la rella, amb un tallant a cada costat, allargat i de forma generalment triangular. La rella obria un solc, de poca fondària, que els tallants eixamplaven, seccionant de passada les herbes adventícies. S'hi podien incorporar relles i tallants de diferents formes, que la feien més apta per a cada tipus de feina: rostollar els camps segats, llaurar vinyes, arrencar patates, arrencar herbes...

En primer terme, arada plana.
Al fons, arada *muça*, amb el bastiment.

2) **arada *muça***.- duia incorporat un orelló, que obria un solc més ample, removia la terra a una major fondària i la tombava; aquesta característica estalviava haver de fangar i permetia colgar fems. Anava tirada també per un animal, i costava més d'arrossegar que l'arada plana. Un tipus similar era l'arada de Badalona (patentada per un home de cognom Puig, d'aquella població). Aquestes arades tenien un mecanisme que permetia girar l'orelló sobre la cameta i passar-lo d'un costat a l'altre de l'arada, de manera que un cop s'havia llaurat fins al final de la tirada i l'animal donava la volta, deixant l'arada orientada a l'inrevés, només s'havia d'estirar una palanca per tal que l'orelló girés i continués tombant la terra cap al mateix costat que abans. Va suposar un notable avenç en la feina de llaurar. Aquest tipus d'arada es van utilitzar molt en tot el Vallès.

3) **arada brabant o de rodes**.- era una arada giratòria que constava bàsicament d'un eix llarg —*l'arbre*— amb dues rodes al davant i un joc de dos orellons al final. Les rodes estaven en una estructura de la part anterior —*l'avanttrèn*—, on hi havia un mecanisme dentat que feia que els orellons es clavessin més o menys en la terra i variés així la fondària dels solcs. Els orellons estaven subjectats a l'arbre, de forma simètrica, i treballaven alternativament: fent-los girar manualment, el que estava al damunt de l'arbre passava a baix i quedava orientat cap a l'altre costat, oferint els avantatges descrits en el paràgraf anterior a l'hora de llaurar. Hi havia també un o dos elements per parells que estaven situats en l'arbre,

davant dels orellons, i giraven de la mateixa manera: les relles i els tallants o *àncores*, que marcaven i obrien el solc i començaven a arrencar herbes, facilitant la feina dels orellons. D'arada brabant n'hi havia de diferents mides (les petites i mitjanes eren adients per a terres dures i les grans, per a terres fluixes), però les utilitzades normalment tenien un pes considerable, i encara que duien rodes i feien de bon treballar, havien de ser tirades per un parell d'animals (bous normalment, o cavalls forts). Permetia fer més feina que les altres arades, però només es podia emprar en terrenys mínimament grans, on els dos animals poguessin entrar i maniobrar bé. No tothom en tenia, ja que a part del seu cost superior s'havia de disposar del parell d'animals. Aquesta arada i les variants que van sorgir més tard (encaminades sobretot a reduir-ne el pes) eren conegudes genèricament com arades de rodes.

Arada brabant.

Components

a) específics de l'arada plana i l'arada *muça*

cameta (també: cametó).- peça davantera per on l'arada s'enganxava al bastiment o al jou. N'hi havia que disposaven d'un mecanisme que variava la inclinació de l'arada i permetia, per tant, llaurar a major fondària o més som (segons la rella es clavés més o menys).

esteva.- barra posterior mitjançant la qual el llaurador dirigia l'arada. Les antigues eren de fusta i van ser substituïdes per les de ferro. En les arades giratòries hi anava incorporada la palanca que permetia girar l'orelló.

b) específics de l'arada brabant (ja descrits)

avanttrèn

arbre

regulador de profunditat

c) comuns a la majoria d'arades

rella.- barra de ferro amb un extrem més ample i de forma apuntada, que penetrava en la terra fent un tall horitzontal a poca fondària i obrint-hi un solc. N'hi havia de diverses formes: de punta, per a llaurar; de creu; de tallants; d'arrencar patates, de punta arrodonida, etc.

Diverses relles.

Rella de creu

orelló (dit habitualment *orió*).- planxa de forma trapezoïdal, corbada i reforçada, que aixecava la terra i la tombava.

tallant.- peça prima de ferro, de forma generalment triangular (més arrodonida en la brabant), que es muntava en l'arada plana, a banda i banda d'una rella adient. Permetia tallar un nombre major d'arrels de plantes adventícies.

Orellons. Cares anterior i posterior.

Cavadora.- constava d'un bastidor amb diverses relles verticals, de separació regulable, que llauraven el sòl sense aprofundir gaire; venia a ser una estripadora petita, normalment sense rodes; anava tirada per un cavall. Es feia servir en camps no gaire grans i en vinyes; aquí s'usava molt per a cavar el blat de moro, fent-la passar entre els rengles de plantació.

Desgranadora o engrunadora de blat de moro.- N'hi havia de diferents tipus: les més simples constaven d'una cavitat superior, en forma generalment d'embut, amb unes dents de ferro o rodes dentades, a sota, que s'accionaven girant una maneta; les panotxes s'introduïen d'una en una per dalt i quedaven encaixades al fons, llavors es feia girar la maneta i s'anaven desprenent els grans de l'espigot, que es re-

collien més avall; podien fixar-se a una taula o descansar damunt de quatre potes. Hi havia una altra classe en què les espigues passaven entre discs, cilindres o cons, que giraven horitzontal o verticalment, segons el model, i anaven proveïts de dents que arrencaven els grans; permetien desgranar quantitats majors, i n'hi havia que duien incorporat un motor. Només en solien tenir les cases grans que collien molt blat de moro, ja que habitualment es desgranava de forma manual.

Desgranadora senzilla de blat de moro. La Garriga 2004.

Desgranadora de blat de moro perfeccionada. Montesquiu, 2006.

Embaladora.- constava d'una caixa gran de fusta, disposada verticalment, i una premsa manual, muntades dins d'una estructura metàl·lica amb rodes. La palla s'anava introduint en la caixa, i un cop plena s'accionaven unes palanques, les quals, mitjançant un engranatge lateral, feien anar un pistó que anava comprimint la palla i fent la bala, que després es lligava amb cordills.

Estripadora.- era un bastidor amb relles corbades col·locades verticalment que removien una banda ampla de terra; les relles anaven fixades en una barra central i en dues barres laterals convergents que s'hi articulaven; disposava d'una o més rodes,

Estripadora gran. Col·lecció de R. Chiva. Bigues i Riells. 2004

Embaladora. Masoveria del castell de Montesquiu, 2006.

d'un mecanisme que permetia separar les barres (i adaptar-se així als espais entre les línies de plantació dels diferents conreus) i d'un sistema per a regular la fondària de treball de les relles. N'hi havia de diferents mides, i solia ser tirada per dos animals. Es passava pels camps després de segar-los.

Màquina de batre.- consistia en una estructura complexa amb nombrosos mecanismes encaminats a fer la batuda de cereals o de llegums. Veurem únicament la del primer tipus, ja que el llegum aquí es batia manualment.

El funcionament era, en essència, el següent: les garbes, un cop deslligades, s'introduïen per una obertura situada en la part superior i passaven entre uns cilindres o unes pues que les trinxaven; la barreja de gra, boll i palla resultants baixava per una plataforma inclinada oscil·lant mentre s'anaven separant les fraccions: el gra es recollia en un dipòsit en la part inferior i anava a parar a les boques de sortida, on s'ensacava (cada obertura tenia la seva comporta independent, on es penjaven els sacs buits); mentrestant, uns ventiladors produïen un corrent d'aire que s'enduia el boll i la palla i els separava: el primer sortia per un costat i es recollia, mentre que la palla era expulsada per un l'extrem de la màquina i s'anava apilant a terra (posteriorment, el sistema es perfeccionà: la palla era impulsada per dins d'un tub llarg orientable i es feia anar directament al paller).

Anava muntada sobre rodes i no tenia tracció pròpia: les primeres i els models petits, aptes per a indrets de muntanya, eren tirats per bous o un parell de cavalls; posteriorment, per un tractor, que els proporcionava també la força motriu. Eren de forma prismàtica, molt voluminoses i sorolloses; n'hi havia de diferents mides: les grans s'utilitzaven en les zones d'extensos camps de cereals, mentre que aquí venien més aviat les mitjanes.

A principis del s. XX ja hi havia alguna màquina de batre en la comarca[9]. Aquí van aparèixer probablement cap a 1920 o pocs anys abans: a Sant Antoni de Vilamajor hi anava llavors, segons sembla, una de vapor, que s'instal·lava en l'anomenada era d'abaix (on ara hi ha la plaça de la Vila); d'elèctrica n'hi havia una, que anava a l'era del Delme, pels mateixos anys que l'abans esmentada; les mogudes per tractors van venir més tard: cap a les acaballes dels anys 20, segurament. Aquestes màquines es van imposar en molt poc temps, perquè al pagès li sortia més a compte llogar-les que fer la batuda tradicional, ja que s'estalviava molta feina i no havia de contractar batedors ni cavalls.

[9] Hi ha constància almenys d'una d'elèctrica, de fabricació nacional.

Atenent a l'energia que les feia anar, n'hi havia de tres tipus:

de vapor.- eren arrossegades per cavalls, i duien una caldera que s'escalfava amb carbó; l'aigua bullia i el vapor produït accionava un pistó, el moviment del qual es transferia a un eix i feia anar la màquina. Van tenir molt poca difusió.

elèctriques.- funcionaven amb un motor elèctric, que podia anar incorporat a la màquina o a part (llavors l'accionava mitjançant corretges). Només es podien instal·lar dins dels pobles, ja que era l'únic lloc on arribava l'electricitat.

de motor d'explosió.- eren accionades normalment per un tractor, que anava proveït d'una politja que movia el motor del vehicle; aquest se situava a uns quants metres de distància i mitjançant una llarga corretja feia girar un eix de la màquina, el qual, per un sistema de politges i corretges transmetia el moviment a la resta d'eixos que accionaven els diferents mecanismes. Aquest procediment va sorgir posteriorment als abans descrits. Aquestes màquines ja es podien desplaçar a les cases de pagès: el mateix tractor les hi duia. Les que més s'utilitzaven en el nostre país eren les de l'empresa Ajuria, de Vitoria, que va estar fabricant màquines de batre fins al 1967, aproximadament; també hi havia models nord-americans i europeus. En algun cas el que s'havia fet era adaptar un motor d'explosió a una màquina de batre antiga.

Màquina de batre petita.
Arxiu del Museu Etnològic del Montseny

Rampinadora.- Constava d'una estructura muntada sobre dues rodes, amb pues de ferro corbades, un seient i dues barres entre les quals es posava l'animal que la tirava. Conforme avançava, anava recollint l'herba o la palla segades i esteses damunt del camp; quan s'havia acumulat una quantitat suficient es parava el cavall, s'accionava una palanca que aixecava l'estructura amb les pues i deixava anar el que havien retingut; després es tornaven a baixar les pues i se seguia, de manera que sobre el terreny anaven quedant els munts d'herba o de palla, que més tard es recollien i si convenia s'embalaven. Calia utilitzar un cavall ben ensenyat i procurar que quedessin les piles uniformes i arrenglerades. Hi havia també la rampinadora de mà, més senzilla, sense rodes, de pues rectes i amb una barra per a guiar-la, que anava tirada també per un animal.

Segadora (coneguda també per **dalladora**).- consistia bàsicament en una estructura metàl·lica amb el dispositiu de tall, dues rodes i un seient. Anava tirada per una cavalleria, i el mateix avanç feia anar els mecanismes, que es movien solidàriament al girar de la roda. El sistema de tall anava al costat, i consistia en una mena de ganiveta dentada muntada en una barra, que pivotava per la part de dins i es podia deixar dreta quan no s'usava. Tallava tant cereal sec com herba tendra però calia utilitzar un adaptador o ajustar la ganiveta segons cada cas. Aquestes màquines només treballaven en la plana, ja que no eren adients per a les feixes de muntanya. Aquí es van començar a utilitzar cap a 1920 o poc abans i no es van fer servir gaire. Se solien llogar.

Segadora Far, centreeuropea. És una de les primeres que van aparèixer a la comarca, repintada segons els colors originals. Col·lecció de R. Chiva. Bigues i Riells, 2004.

Els primers models només segaven, de manera que tot el cereal tallat quedava escampat per terra. Anys més tard aparegueren les màquines segadores-agavelladores, que anaven formant piles: en un costat disposaven d'un joc de cinc o sis pales amb pues perifèriques, que giraven a l'entorn d'un eix vertical, anaven recollint el cereal tallat i deixant-lo en una plataforma; quan hi havia prou quantitat com per fer una gavella el pagès accionava una palanca amb el peu i feia caure el cereal a terra formant una pila més o menys ordenada. Posteriorment va aparèixer un model perfeccionat, que deixava les garbes lligades amb cordill: eren les segadores-agavelladores o segadores-lligadores, que ja anaven tirades pels primitius tractors de rodes de ferro.

Sembradora: consistia en una petita rella corbada, un dipòsit cilíndric i una roda metàl·lica amb un mecanisme associat que anava deixant la grana en el solc obert conforme avançava. Anava tirada per una cavalleria. S'usava de vegades per a sembrar llegum, faves, blat de moro...

Sembradora. La Garriga, 2004

Sulfatadora (màquina d'ensulfatar).- consistia en un dipòsit cilíndric aplanat lateralment, d'uns dotze litres de cabuda, que inicialment era de coure o de llautó, amb un mecanisme que anava impulsant el líquid que contenia cap a un tub orientable i en sortia per l'extrem a pressió, en forma de fines gotes; duia dues corretges amb les quals es portava penjada a l'esquena. S'usava sobretot per aplicar sulfat de coure a les plantes.

Sulfatadora

Trill.- n'hi havia de diferents menes, però en essència constava d'un tauló ample o d'un empostissat a sota del qual hi anaven elements tallants (ganivetes corbades de ferro, claus grossos o un cilindre amb discs o ganivetes), que giraven solidàriament al desplaçament de l'aparell. Anava tirat per un o dos cavalls o mules i al damunt s'hi solia posar una persona, a fi d'incrementar-ne el pes i, per tant, l'eficàcia. S'utilitzava en la batuda, per acabar de trinxar la palla ja trepitjada pels cavalls. Tenia l'inconvenient que arrossegar-lo cansava molt als animals, i que en temps humit l'aparell no resultava prou eficaç.

Ventadora o màquina de ventar.- Tenia la forma d'una caixa gran de fusta, amb quatre potes; a dalt hi anava una tremuja, a sota de la qual, en un extrem, hi havia un ventilador de pales rectangulars cobert per fora per una estructura cilíndrica, el qual s'accionava amb una maneta connectada a un joc d'engranatges; a l'altre extrem hi havia dos garbells de diferent tramat, i a sota, un pla inclinat de filat, tots els quals es movien de forma oscil·lant mitjançant un mecanisme que la mateixa maneta feia anar; també hi havia diverses obertures de sortida. Disposava d'un joc de diferents garbells, que s'anaven canviant segons les dimen-

Ventadora fabricada per la casa Múgica y Arellano, de Pamplona. La barra horitzontal del davant fa moure els garbells; la maneta i els engranatges queden al darrere.

sions del producte a destriar (blat, ordi, faves, mongetes...). Calia un mínim d'unes tres persones per a fer-la anar.

El funcionament bàsic era el següent: El material a garbellar s'abocava en la tremuja i es feia caure, de mica en mica, damunt del garbell superior, mentre es feia voltar el ventilador i els garbells s'anaven bellugant. Les impureses grosses —els *veleits*— ja no travessaven el primer garbell i el vent les feia anar cap enrere fins que queien en un compartiment inferior de base inclinada i sortien per un costat. El gra i el material de rebuig (boll, bocins de palla o de tavella...) passaven al garbell inferior, de trama més estreta; el gra, més pesat, el travessava, mentre la resta de components era expulsada pel vent cap a l'exterior. El gra queia damunt un filat llarg i inclinat (també oscil·lant) i anava baixant i acabant-se de netejar fins que sortia a fora, per sota del ventilador, i es recollia en una senalla o en un sac. Els veleits encara es podien aprofitar i eren objecte d'una neteja manual.

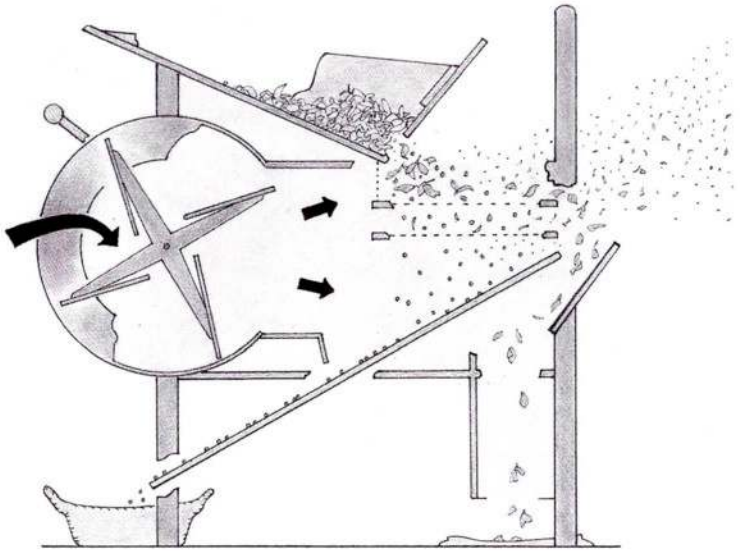

Esquema del funcionament d'una la ventadora. Les fletxes indiquen la direcció de l'aire. A l'esquerra es recull el gra i a la dreta, els veleits; la resta és expulsada cap enfora.

Era una màquina senzilla; la fabricaven tan empreses grans com tallers de maquinària agrícola. N'hi havia de petites, mitjanes i grans; les dues primeres es transportaven mitjançant quatre braços curts, plegables, que permetien carregar-les en les espatlles de dos homes o en un carro; la gran duia rodes, i requeria més esforç per a moure-la i per a fer-la anar, era més adequada per a un ús compartit (en cooperatives, etc). Amb el pas dels anys, a nombroses ventadores se'ls va acabar acoblant un motor elèctric, modificació que també es practicà en alguna altra màquina manual similar. Es començà a utilitzar en la comarca segurament cap a principis del s. XX. Avui dia encara se'n fa servir alguna per a netejar petites quantitats de llegum.

Xerracadora de farratge.- també coneguda com a màquina de trinxar o de xerracar, constava d'un banc alt amb un tallant prim en forma de mitja lluna, proveït d'un mànec, que pivotava per un extrem i es movia per dins d'una ranura protegida per una peça de ferro a banda i banda. S'anava introduint el farratge per un costat, on hi havia una petita plataforma abatible, i fent pujar i baixar manualment la fulla, s'anava tallant. Es feia servir per a esbocinar el menjar (com ara blat de moro, sorgo, etc.) que es donava a les vaques i fer-lo així més comestible. Només en tenien en algunes cases, ja que era més freqüent que s'utilitzés una alternativa més senzilla: una mena de volant que es penjava a mitja paret, deixant el tall cap amunt; s'agafava un manat de menjar i es passava per l'eina, amunt i avall, fins que es tallava pel mig.

Xerracadora de farratge.

2. Utillatge Modern

Evolució històrica (II)

El tractor va revolucionar el món agrícola, ja que permetia realitzar una gran quantitat de treball de forma molt més ràpida i còmoda. El primer model similar als actuals va aparèixer als EUA el 1892. Aquesta màquina reunia potència i versatilitat, se li podien acoblar tota mena d'arreus i eines. Al principi tenia les rodes totalment de ferro i presentava alguns inconvenients: les prominències de les rodes motrius feien malbé camins i carreteres, compactava molt el sòl (ja que pesava força) i tenia poca capacitat de maniobra. Va tenir una gran acceptació, nombrosos pagesos llogaven tractor i tractorista per a realitzar algunes feines i aviat tothom qui va poder se'n va anar comprant. El primer utillatge que se li va adaptar era similar al que anava tirat per cavalls, però aviat evolucionaria radicalment. Els anys 30 del s. XX s'hi van aplicar tres innovacions fonamentals: el motor diesel, els pneumàtics i un sistema eficaç de control de càrrega. Els tractors amb rodes proveïdes de pneumàtics van aparèixer aquí cap als anys 40; a la muntanya no van començar a pujar fins als anys 50. Amb el temps anaren sorgint nombroses variants: tractors lleugers, pesats, de cadenes, articulats, de quatre rodes motrius, etc.

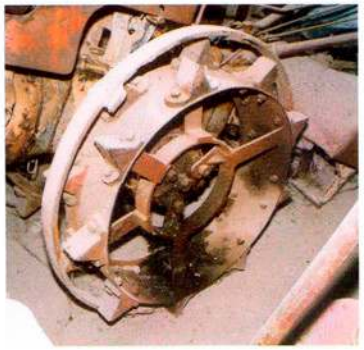

Roda d'un motocultor Condor, fabricat a Barcelona els anys 40-50 del s. XX. El dentat és de l'estil dels que duien els primers tractors. Col·lecció A. Torras. Santpedor, 2006

Amb l'aplicació dels sistemes hidràulics de pressió, materials més resistents i d'altres innovacions, les màquines agrícoles van experimentar una notable avenç. En alguns casos només es va millorar el disseny o es van incorporar més elements de treball (orellons, relles, pues, etc.) a l'utillatge ja existent, però en molts d'altres es van desenvolupar arreus nous. Les possibilitats que oferia la nova maquinària, unides al seu cost elevat, van impulsar l'especialització del pagès, ja que li sortia més a compte limitar la varietat dels conreus i establir-los en superfícies grans.

Al llarg de les darreres dècades, ha seguit perfeccionant-se l'utillatge agrícola i ha aparegut una gran varietat de màquines molt especialitzades. Les condicions de treball també han canviar molt: si bé al

principi es feia molta pols, la feina era dura i es passava calor, ara es disposa de cabines tancades i d'aire condicionat; també es poden treballar els camps quan és fosc.

Pel que fa a Espanya, durant la postguerra van coexistir les màquines tirades per tractors amb les tirades per cavalleries. No va ser fins als anys 50 que s'inicià la fabricació de tractors i recol·lectores. Durant un temps es va importar poca maquinària, atesa l'escassetat de divises que patia el país, però a partir dels anys 60, amb la recuperació econòmica, el procés s'activà i el món agrari s'anà modernitzant: el tractor s'estengué arreu i anà desplaçant els animals de tir. Aquest canvi es va produir de manera més tardana en la muntanya, ja que el desnivell dels terrenys, la menor superfície dels conreus i els mals accessos, entre altres causes, dificultaren la implantació de les màquines (especialment les de grans dimensions); en aquells indrets, per tant, l'utillatge tradicional seguí encara un temps en actiu.

Tractor Landini, italià, una de les marques destacades que van treballar en la comarca (juntament amb els Lanz, Fordson, etc..) en els primers temps. S'observa la politja, al centre. L'exemplar es fabricà a l'entorn de 1945. Col·lecció A. Torras. Santpedor, 2006

L'elevat cost de la maquinària dificultava la seva adquisició. Per tal d'afavorir-la, el govern va establir una línia de crèdits agrícoles a un interès menor, que es tramitaven mitjançant l'IRIDA[10] o el Servei d'Extensió Agrària (que tenia una delegació a Granollers); els pagesos podien disposar també d'una quantitat mensual de gasoil a un preu preferent.

La mecanització del camp és ja un fet irreversible. Avui dia, els agricultors compren l'utillatge imprescindible, com el tractor, i lloguen puntualment les màquines grans i qui les mena; és el cas de recol·lectores, embaladores, etc., l'ús limitat de les quals faria inviable la seva amortització. També poden deixar-se màquines entre pagesos, o bé adquirir-les en grup (és el cas de la picadora de farratges).

Tractor Ford Major, un dels primers que van treballar a SPV.

[10] *Instituto Nacional de Reforma y Desarrollo Agrario*, depenent del *Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación*.

Equipament

Les màquines agrícoles poden anar suspeses quan es fixen al tractor mitjançant la fixació per tres punts i no toquen a terra, i semisuspeses quan porten alguna roda que suporta part del pes; en la resta de casos tenen un mínim de dos eixos i quatre rodes, i van arrossegades o disposen d'un motor per autopropulsar-se.

Els components mòbils són accionats mitjançant connexió a la presa de força o al sistema hidràulic de pressió del tractor; també poden moure's solidàriament al gir de les pròpies rodes.

A continuació, exemples de la maquinària bàsica que requereixen dos tipus d'explotació habituals:

a) dedicada als cereals: un tractor, un remolc d'estendre fems, una pala carregadora, una arada de discs, una conreadora, una sembradora, un corró i una forca carregadora.

b) dedicada al conreu i ensitjat de farratge per a vaques: un tractor, un subsolador, un rotocultor, una sembradora-adobadora, màquines per dallar, picar i rampinar, remolcs, una embaladora i una desensitjadora.

Veurem ara els principals trets de les màquines més utilitzades avui dia en els nostres conreus[11]. Cal dir que a Sant Pere de Vilamajor no es poden emprar unitats grans ja que els camps són petits; no podrien maniobrar prou bé i quan s'haguessin de desplaçar d'un lloc a l'altre, més d'un cop s'haurien de desmuntar alguns components i resultaria molt laboriós.

Adobadora.- consta d'un dipòsit amb una tremuja i un sistema (discs, paletes, corró, cargol sens fi, aire a pressió, etc.) per a escampar l'adob (químic, purins, etc.) de manera uniforme sobre el camp o bé a una certa fondària, mitjançant una ganiveta incorporada.

Arada.- normalment obre diversos solcs alhora i va suspesa o semisuspesa del tractor. N'hi ha de tres tipus bàsics:

Arada de disc, de R. Chiva.
Bigues i Riells, 2004

[11] Vegeu annex I

de pala: porta diversos orellons a banda i banda d'un eix. Quan s'han de girar s'aixequen mitjançant l'alçament l'hidràulic i es canvien de cantó.

de disc: llaura i talla el terreny. Disposa de discos giratoris i de rasadores que netegen el disc i ajuden a girar la terra, fent el paper de rella, ganiveta i pala. Cal carregar-la amb força pes.

de cisells: consta de diversos rengles de relles una mica corbades muntades en un bastiment sòlid i pesant.

Arrengleradora.- agrupa el farratge tallat en rems paral·lels de manera que quedi a punt de recollir per les embaladores o carregadores. N'hi ha de diferents tipus: les primeres constaven d'una sèrie de rodes primes amb nombroses prolongacions radials; també n'hi ha de tambor, etc.

Conreadora (habitualment, *cultivador*).- consta d'uns rengles de pues corbades de diferents tipus, muntades en un bastidor rectangular proveït de rodes, que és arrossegat pel tractor. Ve a ser l'equivalent modern de les estripadores.

Corró.- consta d'un cilindre o una sèrie de discs dentats muntats en un o més eixos, sobre els quals giren lliurement; pot dur incorporat un rascle. Va tirat per un tractor i es passa després de sembrar, per tal d'esterrossar i compactar el terreny. Ha substituït l'antic aplanador.

Dalladora.- talla el farratge i el deixa arrenglerat sobre el terreny. Consta d'una barra amb el mecanisme de tall o bé d'una sèrie de discs. Pot dur quatre rodes o anar suspesa o semisuspesa del tractor. N'hi ha que també és picadora i tritura l'herba o la fa passar per uns corrons per tal de treure'n el líquid que conté.

Desensitjadora.- bastiment en forma de caixa, acoblat al tractor, que consta d'un braç amb pues o d'una ganiveta que retira una porció de farratge de la sitja tipus trinxera, el carrega i el transporta. (També es pot treure el farratge mitjançant una fresa, que l'esmicola).

Desensitjadora. Foto: Susanna Martori, 2006

Embaladora.- recull el farratge segat, un cop sec i arrenglerat, i el

comprimeix formant-ne bales, que poden ser prismàtiques o cilíndriques. Funciona acoblada a la presa de força del tractor que l'arrossega. Les primeres embaladores feien bales petites, però ara en fan de 200 kg, molt comprimides, no hi entra l'aire i es conserven millor.

Forca carregadora (generalment, *toro*).- estructura que dóna suport a unes barres verticals que formen la guia per on es desplacen dues pues molt resistents, paral·leles, que es mouen mitjançant un cable i un cilindre. S'acobla al davant o al darrere del tractor i s'utilitza per a carregar bales de palla o farratge i també productes diversos, prèviament dipositats en una plataforma adient.

Motocultor.- automotor petit d'un sol eix, que s'usa normalment per a remoure i esterrossar petites extensions de terra. Consta d'un bastiment amb el motor i un conjunt de dents corbades muntades sobre un eix; també pot disposar de rodes (metàl·liques o amb pneumàtics) i d'un sistema d'eines que van arrossegades o empeses. El qui mena la màquina la segueix a peu, subjectant una barra on hi ha els comandaments.

Pala carregadora.- ve a ser un tractor amb una pala ampla articulada muntada al davant, que serveix per a carregar terra, fems, etc.

Picadora.- trinxa el farratge mitjançant discs o tambors de ganivetes i l'expulsa per un conducte orientat cap al remolc que l'acompanya. N'hi ha de diferents tipus: accionades pel tractor, autopropulsades, estàtiques, mòbils (que també seguen), per a herba, per a blat de moro, etc.

Picadora. Foto: S. Martori

Rascle.- És una estructura amb un rengle de discs, pues, dents flexibles, etc; pot anar arrossegada o suspesa. Trenca la crosta del sòl, l'esterrossa i l'aplana

sense comprimir-lo. Sol anar incorporat a conreadores i sembradores. També es pot utilitzar per a colgar la grana, recollir palla o herba, etc.

Recol·lectora (habitualment, *cosetxadora*).- màquina complexa que efectua la collita de cereals, llegums, tubercles, etc. Pel que fa a la primera, sega el cereal, separa i expulsa la palla i deixa el gra net. Treballa de forma contínua mentre va avançant; podia accionar-se mitjançant el tractor, total o parcialment, però ara s'usa sobretot la que és autopropulsada. Els primers models que van sortir també embalaven la palla, però ni collien ni embalaven bé, i es va optar per deixar que les bales les fes una màquina potent, independent, que anés recollint la palla i la deixés ben premsada.

Remolc.- vehicle integrat bàsicament per una plataforma amb parets muntada sobre rodes; és arrossegat per un tractor i serveix per a transportar tota mena de materials agrícoles. Els primers tenien rodes de fusta, amb un cèrcol de ferro, i aviat van substituir als carros. Pot tenir dos eixos o anar semisuspès d'un, i disposar d'eix motriu. És molt versàtil, ja que al model bàsic s'hi poden incorporar mecanismes intercanviables que permeten anar desplaçant fems cap al darrere, triturar-los i escampar-los; portes hidràuliques per al transport de gra, etc. També n'hi ha de basculants, autocarregadors de farratge, barrejadors de pinso, etc.

Rotocultor (normalment, *fresadora*).- consta d'un bastidor sòlid amb un o més eixos connectats a presa de força del tractor i proveïts de nombroses ganivetes doblegades que remouen i esterrossen la terra.

Segadora-lligadora.- sega, fa gavelles, les lliga i les deixa damunt del terreny. Pot funcionar solidàriament al moviment de les pròpies rodes o bé mitjançant la presa de força del tractor que l'arrossega. Ha estat desplaçada per la recol·lectora.

Rotocultor, de R. Chiva. Bigues i Riells, 2004

Sembradora.- està integrada per un bastidor amb dues rodes, un dipòsit allargat i un sistema de distribució de la llavor, que també enterra i colga; n'hi ha que porten també un dipòsit per a l'adob, que

van escampant. Pot accionar-se a partir del gir de les pròpies rodes o per acoblament a la presa de força del tractor. N'hi ha de nombrosos tipus, segons el mecanisme i la grana que utilitzi. Normalment porta incorporada una conreadora al davant i un rascle al darrere.

Subsolador.- consta d'una sòlida estructura que duu fixats de tres a cinc braços llargs i resistents, en forma d'urpa, que fan un solc profund (de 25 a 30 cm, normalment) sense tombar la terra, airejant-la i extraient pedres i arrels. N'hi ha de vibratoris, accionats per la presa de força del tractor.

Tanc (habitualment, *cuba*).- cisterna sobre rodes amb mecanisme (compressor, polvoritzador...) per a expulsar el líquid que transporta: adob, productes fitosanitaris, etc. També n'hi ha per a netejar quadres, buidar pous negres, etc.

Tractor.- vehicle adient per a desplaçar-se per terres de conreu i dotat de la potència i versatilitat necessària per a empènyer, arrossegar o dur remolcs, màquines i utillatge agrícola divers; n'hi ha de molts tipus i dimensions. Consta essencialment d'un bastiment amb un motor, seient, comandaments i enganxalls, dues rodes directrius davanteres i dues motrius posteriors molt grosses i amb pneumàtics dentats que li donen bona adherència en terres toves (n'hi ha també amb tracció a les quatre rodes).

Amb el temps se l'hi ha anat incorporant mecanismes que li permeten realitzar nombroses funcions; els principals són: a) la barra de tir, que ve a

Tractor modern, amb tracció a les quatre rodes, i remolc.

Principals elements de treball d'un tractor actual.
1: alçament hidràulic; 2: tercer punt de fixació; 3 presa de força (parcialment tapada); 4: barra de tir. Llerona, 2004.

ser l'equivalent del collar des cavalls i el jou dels bous: un lloc on enganxar tot allò que s'ha d'estirar, ja siguin vehicles (remolcs) com arreus (arades, rampinadores, etc.); b) la presa de força, eix que gira mogut pel motor del tractor, s'acobla a màquines diverses (segadores, recol·lectores...) i les fa funcionar; c) l'alçament hidràulic, que permet apujar i abaixar arreus incorporats al tractor i, mitjançant el tercer punt de fixació, els pot alçar de terra. En un principi disposava també d'una politja, que permetia transmetre l'energia, mitjançant corretges, a màquines que treballaven fixes en un lloc (màquines de batre, bombes hidràuliques...)

Annexos

Dades diverses de SPV

1) Cens de maquinària agrícola

Font: Idescat

	1989	1999
tractors	46	43
motocultors i similars	9	12
sembradores	-	6
recol·lectores de farratge	2	0
adobadores	-	5
embaladores	1	1

2) Vehicles de tracció animal matriculats

Font: Arxiu Municipal

anys	carros	carretes	tartanes
1876	31	1	
1934-1937	66		
1945-1946	73		1
1947	79		
1951-1955	89		
1956	85		

3) Ocupació dels homes adults, per sectors

Font: Territori, sostenibilitat i institucions. Bases per una Agència 21 supralocal del parc del Montseny

	1991		1996	
sector	homes	%	homes	%
agricultura	63	13,9	50	6,6
indústria	150	33	261	34,4
construcció	52	11,5	74	9,7
serveis	189	41,6	374	49,3
Total	**454**		**759**	

4) Ocupació dels homes adults, per activitats

Font: Arxiu Municipal

activitat	1880	1936
pagesos	262	221
no qualificats	12	11
altres oficis	9	6
pastors	3	4
ferrers	3	2
serveis	2	5
botiguers	-	5
sanitat	-	2
industrials	-	1

5) Nombre de persones per casa (1880)

Font: Arxiu Municipal

(Les dades següents es mostren com a exemple i poden no ser representatives de l'època).

persones	casos
1	5
2	26
3	35
4	28
5	31
6	28
7	4
8	8
9	9
10	6
13	1
total	**181**

Nota:
En dotze cases hi tenien mossos o minyones, d'edats compreses normalment entre els quinze i els dinou anys. En dues cases hi havia dos jornalers. (Tots van inclosos en la taula).

6) Sistemes de tinença de la terra

Fonts: Idescat (1982 i 1999)
La Transformació del Vallès Oriental (1989)

	1982		1989		1999	
	casos	%	casos	%	casos	%
propietat	101	83	203	62,6	34	65
arrendament	20	16	113	34,9	16	31
parceria	1	1	8	2,5	2	4

7) Titularitat de les explotacions

Fonts: Idescat

	1982	1989	1999
persones físiques	106	92	31
homes	93	70	28
dones	13	22	3
societats	2	1	2
entitats públiques	1	0	1
SAT	1	-	7
altres	0	9	2

8) Parcel·lació de les explotacions

Fonts: Idescat

	1982			1989			1999		
nombre parcel·les	nombre explotacs.	parcel·les en total	superf. (ha)	nombre explotacs.	parcel·les en total	superf. (ha)	nombre explotacs.	parcel·les en total	superf. (ha)
1	52	52	601	46	46	340	11	11	294
2-3	33	79	928	31	69	1.365	14	34	1.562
4-5	12	50	658	13	58	233	4	18	78
6-14	13	93	380	9	71	287	7	65	210
15-29	-	-	-	2	43	163	5	98	220
30 o més	-	-	-	-	-	-	1	30	25
Totals	**110**	**274**	**2.567**	**101**	**287**	**2.388**	**42**	**256**	**2.389**

9) Dimensions de les explotacions, segons la seva superfície

Fonts: Instituto Nacional de Estadística (1964); Idescat (1982, 1989 i 1999)

any	**1964**		**1982**		**1989**		**1999**	
superfície (ha)	nombre explotacs.	superf. (ha)	nombre explotacs.	superf. (ha)	nombre explotacs.	superf. (ha)	nombre explotacs.	superf. (ha)
<1	14	5	6	4	7	4	4	2
1 a <2	9	12	9	10	14	20	2	3
2 a <5	31	116	36	109	30	104	3	12
5 a <10	34	244	25	156	15	97	5	31
10 a <20	11	153	13	187	14	193	11	163
20 a <50	27	811	14	513	12	375	7	241
50 a < 100	8	551	1	63	5	350	5	303
100 a <200	5	700	4	536	2	247	2	352
200 o més	3	780	2	989	2	998	3	1.283
Totals	**142**	**3.372**	**110**	**2.567**	**101**	**2.388**	**42**	**2.390**

10) Instruccions per a la constitució d'un sindicat agrícola (a l'entorn dels anys 30 del s. XX)

Font: Arxiu Municipal

Per a poder constituir un sindicat agrícola s'han d'ésser 25 socis com a mínim.
Els socis adherits s'han de reunir en una assemblea de constitució provisional. En aquesta Assemblea s'hauran d'aprovar els Estatuts del Sindicat i el Reglament de la Secció de Compres i es nomenarà la Junta directiva provisional.
Les tres còpies dels Estatuts i del Reglament s'han d'enviar a les Oficines de la "Unió de Rabassaires" junt amb el certificat de l'Assemblea de constitució, la llista dels socis adherits i una instància del President demanant l'aprovació dels Estatuts i reglaments.
Les tres còpies dels Estatuts han d'ésser firmades pels components de la Junta Directiva provisional, indicant al costat de cada firmant, el seu domicili.
Les tres còpies dels Reglament de la Secció han d'ésser firmades per tots els socis que en formaran part.
L'acta de l'Assemblea de constitució provisional ha d'ésser firmada pel secretari amb el vistiplau del president i ha de portar també les firmes de tots els presents a l'Assemblea.
La llista dels socis adherits ha de compendre tots els socis adherits al Sindicat, encara que no hagin assistit a l'Assemblea, i ha d'ésser firmada pel secretari amb el vistiplau del president.

Les Oficines de la "Unió de Rabassaires" tramitaran tots els Estatuts que rebin per tal que el Consell Superior de la Cooperació de la Generalitat de Catalunya els aprovi en la seva primera reunió.
Un cop els Estatuts i Reglaments aprovats, la "Unió de Rabassaires" s'encarregarà de recollir del Servei de Cooperació la còpia aprovada i l'enviarà al Sindicat junt amb un model de l'acta definitiva de constitució que s'ha de celebrar immediatament de rebuda la còpia.
El Sindicat constituït haurà de portar els següents llibres: un de caixa, un d'actes per a les reunions de Junta i un altres per a les Assemblees, un de registre de socis i un de visites. La "Unió" s'encarregarà de comprar-los i fer-los registrar pel Servei de Cooperació.
De l'acta definitiva de constitució s'han d'enviar dues còpies a la "Unió de Rabassaires" que aquesta pre-

sentarà al Servei al mateix temps que els llibres. De les dues còpies, el Servei en retornarà una diligenciada, que el Sindicat ha de guardar amb molta cura.
Tots aquells tràmits són gratuïts, tant per part del Consell Superior de la Cooperació com de la "Unió de Rabassaires". El cost de les tres còpies d'Estatuts i les tres del Reglament, són de 1.50 pessetes en total. El dels llibres és de Ptes. 21.

GLOSSARI

afuat: acabat en punta.

arreu: eina agrícola arrossegada per una cavalleria. També s'aplica als guarniments de les bèsties de sella o de tir.

amillarament: padró dels béns immobles efectuat en aquelles poblacions on encara no s'havia realitzat el cadastre.

autarquia: sistema econòmic que pretén bastar-se només amb la producció pròpia.

blincar-se: corbar-se o cedir un material (la fusta, p.e.) com a conseqüència d'un pes o una força aplicada sobre ell.

bòvids: família de mamífers que comprèn les vaques, cabres i animals semblants.

brancal: cada costat d'un portal.

calderada: bullit a base de fulles de col, naps, etc., que es donava de menjar als porcs i altre bestiar de la casa.

campanya: conjunt de tasques estacionals encaminades a fer la collita o elaborar certs productes (oli, vi, etc.).

capficat: sistema de reproducció vegetativa consistent en colgar una porció d'una branca fins que arrela; després se separa de la planta mare i se n'obté una de nova.

carejar: fer cares (en un tronc, per exemple) eliminant la part externa irregular.

cavalleria: nom genèric que s'aplica als cavalls, mules, ases i similars.

conreu intensiu: aquell que aprofita el terreny al màxim i aplica reg i adob en quantitat suficient per tenir el sòl en actiu de forma contínua i obtenir així el màxim de producció.

curull: ple del tot fins gairebé a vessar.

desnonar: suspendre un contracte d'arrendament (o similar), fet que comporta la marxa de l'arrendatari de la propietat en qüestió.

eixarcolar: suprimir les herbes adventícies (les *males herbes*) que van creixent en els sembrats.

empostissat: superfície formada per taulons prims units pels costats.

èquids: família de mamífers que inclou el cavall i l'ase.

ensofrar: escampar sofre en pols.

ensulfatar: tractar un vegetal ruixant-lo amb una solució aquosa de sulfat de coure i calç.

esberlar: trencar alguna cosa seguint les fibres o línies de menor resistència.

esmussar: perdre el tall una eina.

estassar: tallar els matolls i bardisses d'un terreny.

esterrossar: aixafar i desfer els terrossos que s'hagin format en un camp.

fangar: remoure i tombar la terra mitjançant la fanga.

fadrí: solter.

feixa: peça allargada de terra de conreu feta en un rost, perpendicularment al sentit del pendent i mantinguda mitjançant un marge de terra o de pedra.

fitosanitari: producte utilitzat per a combatre alguna malaltia dels vegetals.

grana: llavor.

junyir: unir dos animals a fi de fer-los treballar conjuntament, l'un al costat de l'altre.

humus: restes vegetals descompostes en condicions adients, que aporten matèria orgànica i nutrients d'interès agrícola.

latifundi: finca rústica de grans dimensions.

llanta: cèrcol de ferro que cobreix el perímetre d'una roda.

llibant: corda gruixuda.

menar: conduir un animal o un carruatge. També: dirigir una propietat, una empresa, etc.

mesquita: excrements que es recollien en els dipòsits de les comunes i que s'utilitzaven per a adobar els camps.

minifundi: explotació agrària de reduïda extensió.

miocènic: relatiu al Miocè, època geològica pertanyent al període Terciari Superior, que va tenir lloc entre 24'6 i 5'1 milions d'anys abans dels temps actuals.

obrador: taller on tenia lloc l'activitat pròpia d'un ofici.

palet de riera: pedra més aviat petita que s'ha anat escantellant i arrodonint pel fregadís experimentat mentre era arrossegada per un corrent d'aigua.

parcer: persona que mena una terra mitjançant contracte de parceria.

pubill: marit de la pubilla.

pubilla: filla de major edat d'una casa, que heredava el patrimoni familiar en el cas que no tingués cap germà mascle.

quaternari: període geològic iniciat fa uns dos milions d'anys, aproximadament, en què aparegueren els sers humans; es caracteritzà per una alternança d'èpoques càlides i fredes.

quintar: unitat de pes antiga equivalent a 40 kg.

rabassa morta: contracte mitjançant el qual el propietari d'un terreny el cedia en arrendament o parceria per a l'establiment d'una vinya mentre els ceps inicials estiguessin vius i anessin donant fruit. Aquest període venia a durar uns 50 anys, però en la pràctica es podia allargar indefinidament recorrent a tècniques habituals com el capficat, la licitud de les quals va ser molt discutida. A diferència de l'arrendament o la parceria, s'atorgava normalment mitjançant escriptura pública.

rabassaire: persona que conreava una vinya sota contracte de rabassa morta. També s'aplicava genèricament a qui era membre de la Unió de Rabassaires.

ramassa: branquillons amb fulles.

redimir un contracte: alliberar a algú de l'obligació que se'n deriva, mitjançant el pagament d'una quantitat.

rem: farratge o palla que, un cop segat, es deixa un temps damunt del camp formant una pila allargada de dimensions adequades al sistema que s'utilitzarà per a recollir-lo.

romana: balança consistent en una barra de metall graduada, pesos i ganxos.
rost: terreny en pendent.
rostoll: part basal del cereal, encara arrelat, que queda en el camp un cop s'ha segat.
rostollar: llaurar superficialment la terra a fi d'arrencar el rostoll.
saó: grau d'humitat del sòl que permet un creixement vegetal correcte.
sella: estri que s'adapta al llom d'una cavalleria i permet seure-hi.
som: de poca fondària.
terròs: porció de sòl compactat.
trabucar: tombar un recipient de manera que en surti el contingut.
trempar una eina: endurir l'acer, escalfant-lo i submergint-lo a continuació en un líquid adient (normalment, oli).
utillatge: eines, estris, etc. que es requereixen per a realitzar un ofici o una tasca determinada.

BIBLIOGRAFIA

ABEL, Jordi ; JORDANA, Jacint: *L'activitat econòmica al Vallès Oriental*. El racó del llibre de text. Barcelona, 1987.

AGUILAR I PUJOL, Anna: *Viure a pagès. 1900-1950*. Proa. Barcelona, 2004

ANGLÈS I FARRERONS, Josep M. : *Influencia de la la luna en la agricultura*. Dilagro. Lleida, 1994.

AYALA-CARCEDO, Francisco Javier, et. al.: *Historia de la tecnología en España*, vol. I. Valatenea. 2001

AYATS, FRANCESC: *Eines de pagès. Col·lecció de miniatures*. Museu de Granollers. Granollers, 1994.

BALCELLS, Albert: « La Unió de Rabassaires, 1922-1939 », *L'Avenç* (Barcelona), n° 10 (Nov. 1978).

BARBA MIRALPEIX, Julià ; JUANTO BENERIA, Idoia; MANEJA ZARAGOZA, Roser; MIQUEL RUIZ, Sergi: *Evolució dels usos i cobertes del sòl al Parc del Montseny en 50 anys*. Monografies del Montseny, 18. Amics del Montseny. Viladrau, 2003.

BARRIS DURAN, Jordi: *La masia Miravall*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1999.

BAYER, Josep: *Alternatives al cultiu del raïm*. Certamen Científic Literari. Casino de Granollers. Granollers, 1882.

BELLAVISTA I FERNANDEZ, Núria ; PUJOL I COSTA, Francesc: *Recull del temps passat: eines de la pagesia i dels oficis, plantes medicinals*. Societat Històrico-cultural. Museu de Bigues i Riells. Bigues i Riells, 1993.

BOADA, Martí ; GARRIGA I ANDREU, Joan; GONZALEZ I LLORENTE, Carles; HOMS I COROMINAS, Josep; PLANAS I MARESMA, Jordi: *La transformació del Vallès Oriental*. Caixa de Catalunya. Barcelona, 1994.

BONET I GALOBART, M. Àngels: *Un passeig per la cultura popular del Montseny*. Col·lecció L'Agulla, 32. El Mèdol. Tarragona, 2003

BRETTON, Françoise; PANAREDA, J.M. : *Cambios en los modos de producción y su impacto en el medio*. I Congreso Español de Antropologia, 1977. Actas del Departamento de Antropologia. Barcelona, 1980.

CALAM, XAVIER: *Els regants (Sant Esteve de Palautordera)*. XX Ronda Vallesana. Unió Excursionista de Sabadell. Sabadell, 1999.

CAMPO EXPERIMENTAL DE PARETS DEL VALLES: *Cultivo del maíz*. Folleto de divulgación agrícola. 1947.

CAMPS I ARBOIX, Joaquim: *Història de l'agricultura catalana*. Ed. Taber. Barcelona, 1969

CANALS, Andreu: "El batre: el nostre pa de cada dia", *Montbui*, n° 43 (1978).

CANALS, Andreu: « Noms d'eines i utensilis de la pagesia », *·La Tortuga*, n° 36, 37 i 38 (1979).

CANO IBÁÑEZ, Francisco; CUENCA I MOROS, Montserrat; SAURÍ I PUJOL, David: *El medi rural i les activitats agràries al Montseny*. Diputació de Barcelona. Servei Parcs Naturals. Barcelona, 1984

CASTELLS SERRA, Josep: *Records de quan feia de pagès*. Garsineu Edicions. Tremp, 1999.

COLL, Tomàs: "El cànem". *El Tot*, n° 116 (1995).

COMAS, Pere: "Decadència de la vinya a la nostra comarca", *Plaça gran*, n° 231 (1983).

CONSEJO PROVINCIAL DE FOMENTO. *Sección de Plagas del Campo. Memória resumen*. Barcelona, 1914.

ESPINACH, Ramon: "Estudi sobre les activitats agràries i el medi rural al Montseny", *Contrades*, n° 0 (1985).

ESTRADA, Ferran; ROIGÉ, Xavier: *De l'ahir a l'avui: continuïtats i canvis en els masos del Montseny*. Ponències.

Centre d'Estudis de Granollers. Granollers, 2003.

FERRER, Llorenç: *La vida rural a Catalunya. Catalunya en blanc i negre.* Angle Editorial. Barcelona, 2002.

FUGAROLAS I MASÓ, Jaume: *Gaserans, anys 50: tal com érem.* Autoedició. 2000

FULLÀ, Francesc: « Recordant uns oficis: Els jornalers de pagès », *Germinal*, nº 78 (1987).

GARCIA I BURDOY, Josep M: "El "Sindicat" de Sant Pere", *Pelideu* (Sant Pere de Vilamajor), nº 17 (2004).

GARCIA I BURDOY, Josep M: "Un retrat de la població de Sant Pere, el 1880 », *Pelideu* (Sant Pere de Vilamajor), nº 16 (2003).

GARCIA-PEY, E. « L'era de ca l'Artigues", *9 Nou* (Granollers), nº 661 (1996).

GARRABOU, Ramon; PLANAS, Jordi: *Estudi agrícola del Vallès (1874).* Treballs del MDG;3. Museu de Granollers. Granollers, 1998.

GARRIGA, Marc: *L'argot del pagès. Estudi del lèxic agrícola de l'est del Montseny.* IES Montsoriu, 2002

GRAU, J. : "La Mancomunitat de Catalunya i la seva actuació al Vallès Oriental", *Lauro* (Granollers), nº 9 (1985).

HURTADO, Víctor; MESTRE, Jesús; MISERACHS, Toni: *Atlas d'Història de Catalunya.* Edicions 62. Barcelona, 1998

IGLÉSIES, Josep: *La plaga de la fil·loxera i les seves conseqüències a Catalunya.* Ed. Barcino. Barcelona, 1988.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADISTICA: *Primer censo agrario de España.* Barcelona. XXV años de paz. Madrid, 1964.

LLOBET, Salvador : "L'activitat humana a les muntanyes del Vallès", *Butlletí de l'Agrupació Excursionista de Granollers* (Granollers), nº 13 (1933).

LLOBET, Salvador : "Medidas antiguas del Vallés", *Butlletí de l'Agrupació Excursionista de Granollers* (Granollers), nº 24 (1945).

LLOBET, Salvador; GÓMEZ, A.: *Significació agrària i històrica dels marges del Vallès.* El regadiu. Separata "Los paisajes del agua", Universitat de València. València, 1989.

LLOBET, Salvador: *El medi i la vida al Montseny.* Museu de Granollers i Agrupació Excursionista de Granollers. Granollers, 1990.

MALEFAKIS, Edward: *Reforma agrária y revolución campesina en la España del siglo XX.* Ariel Historia, 28. Ariel. Barcelona 1982.

MARTÍ I FERRER, Robert: *Diccionari de maquinària agrícola.* Curial. Barcelona, 1994

MATEU I GASQUET, Joaquim ; FONT I VALENTÍ, Gemma ; PUJADAS I MITJÀ, Sandra: *Les activitats i els oficis tradicionals al Montseny, 1880-1920.* Monografies del Montseny, 12. Amics del Montseny. Viladrau, 1997.

MOLINA, José A. ; GIL PÉREZ, José E. : *Manual del agricultor.* Everest. León 1985.

ORTIZ-CAÑAVATE, J.: *Las máquinas agrícolas y su aplicación.* Mundi Prensa, Madrid, 2003.

PLANAS, J: *L'estabilitat de la gran propietat rural en l'època contemporània. El Vallès Oriental.* Collecció Homenatges, vol 1. Universitat de Barcelona. Barcelona, 1999.

PLANAS, J: *Propietaris organitzats. Estudi de la Cambra Agrícola del Vallès (1902-1935).* Estudis de Granollers i del Vallès Oriental. Ajuntament de Granollers. Granollers, 1991.

PLANTADA, V. : "Lo cànem al Vallès", *La Renaixença,* (1903).

PONT, Miquel: *Les feines de la vella pagesia.* Proa. Barcelona, 2000.

PONT, Miquel: *Vocabulari del pagès.* Proa. Barcelona, 2005.

PORTALS I MARTÍ, Joan: *Orígens històrics de les comunitats de regants de Santa Maria i Sant Esteve de Palautordera (1680). Els llargs plets amb la vila de Sant Celoni (1722-1826).* Monografies del Montseny, 16. Amics del Montseny. Viladrau, 2001.

REIXACH FERRÉS, Judith; LOZANO CIRUELA, Sònia: *Territori, sostenibilitat i institucions. Bases per una Agenda 21 supralocal al Parc Natural del Montseny.* Annex 1, (treball de llicenciatura de ciències ambientals UAB). Barcelona, 2001.

ROQUER I SOLER, Josep: *Progrés i evolució de la tècnica agrícola a la plana de Vic.* Publicacions de l'Escola d'estiu d'Osona, 1. 1979

SALICRÚ PLANS, Joan: *Les feines del camp i del bosc a Vallgorguina. Anys 1910-1970.* Associació Cultural Vallgorguina. Vallgorguina, 1993

TORRAS, C. : "Cereals i grans conreats antigament ", *Amíndola* (Sant Fost de Campsentelles), n° 40 (2000).

TORRAS, Camil; CIURANS, X.: "El món rural dels nostres pobles abans i ara", *Ronçana*, n° 198 (1999).

TORRES, Núria: "El darrer gran tracte", *Sàpiens* (Barcelona), n° 24 (2004).

VALLÈS, Edmon: *Història Gràfica de la Catalunya Autònoma.* Edicions 62. Barcelona, 1977.

QUADERNS DE VILAMAJOR

1. POSTALS

Josep M. Garcia i Burdoy, Higini Herrero Baró, Mercè Jordà Olives, Susanna Martori Rodellas i Ferran Sarrià Saracho.
CESPV, 1ª edició: juny 2001.
Un entranyable recull de diverses postals antigues de Sant Pere de Vilamajor, comentades i comparades amb imatges actuals. Hi trobaràs una eina útil i agradable per veure els canvis que ha sofert el poble durant el segle XX.

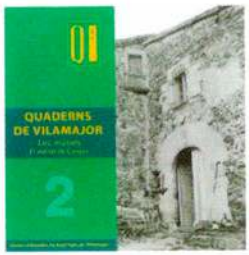

2. MASIES (I). EL VEÏNAT DE CANYES

Ferran Sarrià i Saracho.
CESPV, 1ª edició: novembre 2002.
Després d'unes pinzellades generals a les característiques dels masos agrícoles de la plana i dels ramaders de la muntanya, t'endinsarà una per una les masies del veïnat de Canyes. Recomanat per introduir-se al coneixement del patrimoni arquitectònic rural del municipi.

3. RUTES D'AIGUA (I)

Higini Herrero Baró.
CESPV, 1ª edició: novembre 2003.
Entendre d'on vénen les aigües subterrànies que brollen de les fonts de Vilamajor i descobrir-ne algunes tot passejant pel terme municipal. Fonts abundoses i seques, estimades i oblidades... Els tresors més refrescants de la muntanya.

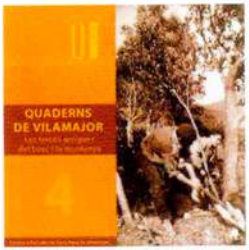

4. LES FEINES ANTIGUES DEL BOSC I LA MUNTANYA

Josep M. Garcia i Burdoy
CESPV, 1ª edició: novembre 2004.
Després del "boom" turístic que ha patit el Montseny, calia recuperar de l'oblit una forma de viure, de treballar i d'entendre el bosc i la muntanya que ja molts creien perduda. Reviure quan els bosquerols encara poblaven la muntanya.

Es poden adquirir a l'Ajuntament.

Centre d'estudis de Sant Pere de Vilamajor

Ajuntament de Sant Pere de Vilamajor